

Analiza demografskih kretanja u Hrvatskoj

Kimer, Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:724712>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-30**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

MARIJA KIMER

**ANALIZA DEMOGRAFSKIH KRETANJA U
HRVATSKOJ**

Završni rad

Pula, 2017.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

MARIJA KIMER

**ANALIZA DEMOGRAFSKIH KRETANJA U
HRVATSKOJ**

Završni rad

JMBAG: 0303042209, redovita studentica

Studijski smjer: Financijski management

Kolegij: Gospodarstvo Hrvatske

Mentorica: Doc. dr.sc. Kristina Afrić Rakitovac

Pula, 26. rujna 2017.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana MARIJA KIMER, kandidat za prvo stupnika ekonomije/poslovne ekonomije, smjera FINANCIJSKI MANAGEMENT ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, 26. rujna 2017.

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, MARIJA KIMER dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom ANALIZA DEMOGRAFSKIH KRETANJA U HRVATSKOJ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli, 26. rujna 2017.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. DEMOGRAFSKA TRANZICIJA	3
2.1. Predtranzicijska etapa.....	4
2.2. Demografska tranzicija.....	4
2.3. Posttranzicijska etapa	7
2.4. Kretanje stanovništva	8
2.5. Procesi depopulacije	13
2.6. Mehaničko kretanje stanovništva	14
3. DEMOGRAFSKI TRENDOVI U EUROPI	17
4. KRETANJA STANOVNIŠTVA U REPUBLICI HRVATSKOJ	21
4.1. Kretanje stanovništva od 1948. godine do 2011. godine.....	21
4.2. Struktura stanovništva prema popisima iz 2001. i 2011.....	25
4.4. Mehanička kretanja stanovništva Hrvatske	37
5. PROJEKCIJE DEMOGRAFSKIH PROMJENA.....	39
5.1. Projekcija stanovništva za razdoblje od 2011. do 2051. godine.....	39
5.2. Projekcija stanovništva do 2100. godine	43
LITERATURA	46
POPIS GRAFIKONA	
POPIS TABLICA	
SAŽETAK	
ABSTRACT	

1. UVOD

Republika Hrvatska zadnjih nekoliko godina unazad bilježi sve lošiju negativnu demografsku sliku, koje je na samim počecima popisivanja stanovništva bila uzrokovana ratnim zbivanjima i emigriranjem stanovništva u sigurnije dijelove. Jedan od važnijih čimbenika koji također utječu na lošu demografsku sliku Hrvatske je proces starenja stanovništva prema kojem je, u zadnjem popisu zabilježeno povećanje broja starijeg stanovništva u odnosu na mlado, ali i povećanje koeficijenta starenja, te u konačnici smanjenje u ukupnoj brojci stanovnika.

Cilj ovog završnog rada bio je analizirati kretanje stanovništva Hrvatske kroz povijest pa sve do danas. Temelj proučavanja bile su promjene stanovništva na teritoriju Republike Hrvatske i uzroci velikih promjena kroz povijest pa sve do danas. Također, jedan od temeljnog cilja ovog rada bio je detaljno prikazati projekcije stanovništva Hrvatske do 2100. godine i očekivane brojke stanovništva do navedene godine, kao i neke od glavnih uzročnika svih navedenih promjena.

Rad se pored, uvoda i zaključka, sastoji od četiri poglavlja unutar kojih je svaka tema detaljno razrađena. U prvom dijelu rada objašnjena je terminologija demografskih kretanja stanovništva, razjašnjena je demografska tranzicija i njezine etape, kao i razlike u migracijskim pojmovima.

Druga cjelina rada obrađuje temu vezanu uz globalna demografska kretanja u Europi kroz povijest pa sve do danas, s osvrtom na 2014. godinu kada je prikazan broj stanovnika po europskim regijama, stope nataliteta i fertiliteta.

Sljedeća cjelina koja je u ovom radu obrađena vezana je za proučavanje popisa stanovništva iz 2001. i 2011. godine. Popis stanovništva predstavlja statističku radnju u kojoj se određuje broj stanovnika određene države ili područja. U radu su naznačeni Zakoni i postupci po kojima su se održali službeni popisi stanovništva iz 2001. i 2011. godine. Za svaki od navedenih popisa promatrane su dobno-spolne strukture, u kojoj su se razmatrale razlike između muškog i ženskog stanovništva; kao i kontingent stanovništva na temelju čijih podataka je cilj bio dobiti jasniju sliku

Hrvatskog radno sposobnog stanovništva. U ovom poglavlju detaljno je proučena i dob stanovništva i njihova obrazovna struktura. Zabilježeno je da u Hrvatskoj ima sve više starog stanovništva u odnosu na mlado. Staro stanovništvo spada u radno nesposobno, čije povećanje broja može naštetiti ekonomskoj i gospodarskoj slici zemlje, kojoj će trebati dugi niz godina da se oporavi iz loše situacije. Kroz ovo poglavlje detaljno će se osvrnuti na te podatke koji su zabilježeni i razlozi loših rezultata.

Zadnje poglavlje ovog završnog rada bavi se projekcijama stanovništva Hrvatske. Projekcija predstavlja procjenu broja stanovnika u budućnosti. Važno je da demografi stalno vrše projekcije stanovništva kako bi temeljem dobivenih podataka znali što ih očekuje i na koji način bi mogli utjecati na situaciju s pozitivnim ishodom. U ovom završnom radu projekcija je proučavana sve do 2100. godine.

U radu su korištene metode analize, sinteze, indukcije, deskripcije, komparacije te statistička metoda.

2. DEMOGRAFSKA TRANZICIJA

„Početnom godinom razmatranja i procjene svjetskog broja stanovništva smatra se 1650. godina, kao takva ona označava početak moderne ere proučavanja razvoja stanovništva.“¹

„Dominantna suvremena teorija koja razvoj stanovništva prikazuje kao proces etapnog razvoja, uvjetovanog ukupnim procesima društveno-gospodarskog i kulturnog razvoja jest teorija demografske tranzicije ili teorija demografskog prijelaza. Adolphe Landry, francuski demograf, prvi je u svom članku iz 1909. godine obrazložio ideju o demografskoj tranziciji, koju on naziva demografska revolucija.“² „Notestein proces demografske tranzicije izravno se povezuje s procesom modernizacije društva koju obilježava porast urbanog stanovništva, dezintegracija proširenih (velikih) obitelji iz tradicionalnog društva, promjene u stilu života jačanjem individualizma.“³

Poznate su nam dvije definicije demografske tranzicije, uža i šira definicija. „Prema široj definiciji demografska tranzicija predstavlja proces koji ne uključuje izuzetno promjene u prirodnom kretanju stanovništva, već tu spada i dobno-spolna struktura kao i promjene svih onih struktura stanovništva koje su relevantne za razvoj stanovništva na određenom području (pod time možemo navesti podjelu prema narodnosti, prema vjeri te prema obrazovanju). Promjene koje nastaju u dinamici i strukturama stanovništva uzrokovane su migracijama, odnosno imigracijama i emigracijama.“⁴ Imigracija je proces koji je nastao doseljavanjem stanovništva na određeno područje koje je uzrokovano određenim povoljnim faktorima za to stanovništvo, dok emigracija predstavlja proces iseljavanja stanovništva iz svoje domovine u neku drugu zemlju. Emigracija je proces koji može biti uzrokovan ekonomskim, političkim, religioznim ili pak nekim drugim pitanjima. Uža definicija demografske tranzicije u svoj prvi plan postavlja promjene nastale prirodnim

¹ Wertheimer-Baletić, A., (1999.): Stanovništvo i razvoj, MATE, Zagreb, str. 105.

² Op.cit. pod 1, str. 101.

³ Op.cit. pod 1, str. 106.

⁴ Ibidem

kretanjem stanovništva u natalitetu i mortalitetu, kao i promjene koje su nastale u starosnoj-spolnoj strukturi.

2.1. Predtranzicijska etapa

Razdoblje predtranzicijske etape započelo je krajem 17. stoljeća, odnosno početkom 18. stoljeća. Iako su podaci iz ovih razdoblja vrlo oskudni, za ovu etapu stopa nataliteta se smatra vrlo visokom, iznosila je 40 živorođenih na 1000 stanovnika. Stopa mortaliteta u predtranzicijskoj etapi također je vrlo visoka, odnosno jednaka je stopi nataliteta. Zbog pojave vrlo visoke stope nataliteta i visoke stope mortaliteta dolazi to nulte stope prirodnog prirasta. Jedini način za održavanje demografske ravnoteže između nataliteta i mortaliteta je da se rađa čim veći broj djece. Na stopu mortaliteta u predtranzicijskoj etapi utjecao je veliki broj uzročnika kao što su ratovi, epidemije, glad, siromaštvo i mnogobrojne druge katastrofe. Razlozi povećanja stope mortaliteta, odnosno smrtnosti bili su mnogobrojni. Jedan od velikih problema tadašnjem stanovništvu bilo je siromaštvo i nedostatak hrane. Visoka smrtnost bila je također uzrokovana i raznim epidemijama (npr. kuga, malarija i sl.), što uzroči kraćem trajanju života koje se prosječno kretalo između 20 i 40 godina. U predtranzicijskoj etapi poljoprivreda je postala osnovna djelatnost, zbog koje dolazi do razvitka naprednijeg načina proizvodnje, čovjek postaje proizvođač (prvenstveno se proizvode prehrambeni proizvodi), on skuplja plodove te postaje lovac.

2.2. Demografska tranzicija

Rana etapa demografske tranzicije javlja se već u polovici 18. stoljeća (Francuska), dok se u prvoj polovici 19. stoljeća pojavila u ostalim sjeverozapadnim europskim zemljama. Etapa demografske tranzicije i vrijeme u kojemu se javlja, kao i nastupa li u zemljama u razvoju ili samo u procesu snižavanja nataliteta, s obzirom na to da je mortalitet već u procesu snižavanja jedno je od učestalih pitanja

suvremene demografske teorije. „Demografsko prijelazno razdoblje“, „etapa demografske revolucije“, „etapa demografskog preobražaja“ samo su neki od naziva koji se često upotrebljavaju za pojam demografske tranzicije.

Etapa demografske tranzicije nalazi se između dviju etapa koje se nazivaju predtranzicijsko razdoblje i posttranzicijsko razdoblje, a predstavlja glavni stadij u prilagođavanju razvoja stanovništva procesima industrijalizacije, urbanizacije i širenju obrazovanja. „Ta etapa predstavlja razdoblje u kojemu pod utjecajem snažnog društveno-gospodarskog i zdravstvenog napretka dolazi do tranzicije u području mortaliteta i tranzicije u području nataliteta, tj. do njihova prijelaza s visoke na nisku razinu.“⁵ Prijelaz koji se događa između predtranzicijskog razdoblja u posttranzicijsko razdoblje označava se na dva načina. Prvi način predstavlja prijelaz s visokih stopa mortaliteta (postotak u kojemu stanovništvo umire u najmlađoj dobi, prije nego doživi 15 godina) na nisku stopu mortaliteta (veći postotak umrlih čine osobe starije životne dobi). Drugi prijelaz između navedenih razdoblja predstavlja natalitet, odnosno „prijelaz s biološkog modela fertiliteta na ekonomski model fertiliteta“.

„Pod pojmom tip demografske tranzicije podrazumijeva se rezultanta dana konkurentnim uvjetima formiranog odnosa između općih stopa nataliteta i mortaliteta, koja se izražava u veličini prirodnog prirasta stanovništva u danom razdoblju.“⁶ Razlikujemo prvi tip demografske tranzicije u Francuskoj—zabilježeno povećanje prirodnog prirasta nije bilo jer su stopa nataliteta i mortaliteta opadali konstantno usporedno. Drugi tip demografske tranzicije javlja se u ostalim zapadnoeuropskim zemljama (Engleska, Švicarska), gdje je zabilježen veći prirodni prirast jer je mortalitet prethodio natalitetu. Posljednji, treći tip demografske tranzicije javlja u zemljama u razvoju, u kojemu je mortalitet također prethodi natalitetu, ali je raspon između nataliteta i mortaliteta, odnosno prirodni prirast znatno veći.

Tranzicija mortaliteta se u europskim zemljama javljala tijekom 18. i 19. stoljeća, u SAD se prvi put javila u drugoj polovici 19. stoljeća, dok se na području Japana tranzicija mortaliteta javila krajem 19. stoljeća i na samom početku 20. stoljeća.

⁵ Op.cit. pod 1, str. 121.

⁶ Op.cit. pod 1, str. 122.

Razlog koji je doveo do smanjenja stope mortaliteta je taj što je zapadna Europa doživjela gospodarski procvat. Pod time prije svega misli se na razvoj farmacije, upravo je to pridonijelo daljnjem širenju i uspostavljanju zdravstvene zaštite. Značajan uspjeh za širenje zdravstvene zaštite ostvarilo je pronalazak cjepiva protiv velikih boginja, ništa manje važna nisu ni zdravstvena otkrića kod dezinfekcija ruku liječnika i bebica klornom vodom. Sve navedene zdravstvene njege, ali i brojne druge drastično su smanjile broj smrtnosti roditelja i dojenčadi. Osim zdravstvene zaštite, smanjenju smrtnosti pridonijeli su i gospodarski čimbenici; razvoj prometa, poboljšanje opskrbe stanovništva prehrambenim proizvodima, kao i razvoj poljoprivrede.

Daljnijim razvojem zdravstvene zaštite i gospodarstva dovelo je po povećanja životnog vijeka čovjeka, zabilježeno je da je u 18. stoljeću prosječni ljudski život trajao svega 33 godine, do 20. stoljeća navedena brojka se povećala i više nego dvostruko te prosječni životni vijek bio je 75 godina. Stanovništvo Europe se u razdoblju između 1750. i 1850. gotovo udvostručilo.

U etapi demografske tranzicije nastupa razdoblje centralne tranzicijske podetape⁷, koje se još naziva razdoblje smanjenja nataliteta. „Međutim tendencija smanjivanja stope nataliteta u ovoj podetapi ne znači istodobno smanjivanje stope prirodnog prirasta; redovito je pad stope mortaliteta u početku nešto strmiji nego pad stope nataliteta, tako da razdoblje povećanja stope prirodnog prirasta, razdoblje „demografske ekspanzije“, traje u centralnoj podetapi još neko vrijeme nakon što je stopa nataliteta započela svoj pad, a tek zatim počinje postupno smanjivanje stope prirodnog prirasta.“⁸ Smanjenju nataliteta također je pridonijelo i povećanim brojem djece u obitelji koju je trebalo prehraniti, školovati i omogućiti im da budu radno sposobni ljudi. Uzroci nepovoljnih uvjeta preživljavanja, kako ekonomskih pa tako i psiholoških razloga, doveli su do smanjenja članova u obitelji i do smanjenja nataliteta.

⁷ U demografskoj se teoriji stopa nataliteta od 30 promila smatra graničnom stopom za prijelaz iz rane u centralnu tranzicijsku podetapu.

⁸ Op.cit. pod 1, str. 122

Na teritoriju zapadne Europe u 19. stoljeću došlo je do porasta fertiliteta kod udanih žena. Ovu pojavu E. von Walle nazvao je „fenomen skijaškog skoka“, pojam označava vrijeme prije pad nataliteta u kratkom razdoblju, u kojemu je došlo do naglog povećanja nataliteta. Fenomen skijaškog skoka pojavio se zbog manjeg broja sezonskih migracija i promjenama ranijih institucionalnih prepreka (kasnije ulaženje u brak, neženstvo, potreban miraz na nevjestu, pad mortaliteta dojenčadi, poboljšanje higijenskih uvjeta).

2.3. Posttranzicijska etapa

Posttranzicijska etapa je razdoblje koje nastaje nakon demografske tranzicije, a naziva se još i etapa nakon demografske tranzicije. Ovu etapu obilježava niska stopa nataliteta i mortaliteta koje su uravnotežene na podjednakoj razini te vrlo nizak ili čak nulti prirodni prirast stanovništva. Razdoblje posttranzicijske etape razvilo se najprije u gospodarsko najrazvijenijim zemljama, a obilježava ga postojanje „stacionarnog tipa starosne strukture“ i zadržavanje stope mortaliteta na takvoj razini gdje se ne mogu očekivati daljnja smanjivanja. Osim vrlo niske stope mortaliteta, prisutna je i niska stopa nataliteta. Posttranzicijsku etapu obilježava činjenica da je stanovništvo zahvaćeno procesom starenja i time da mladi ljudi ne osnivaju vlastite obitelji, sve navedeno dovodi do vrlo niske stope nataliteta. Također, jedan od ključnih razloga koji dovode do pada nataliteta su razvoj tehnoloških promjena, povećanje stupnja obrazovanja u društvu, rastući troškovi školovanja djece i produžetak trajanja školovanja. Ljudima je stalo do vlastitoga obrazovanja, upravo u to oni ulažu svoj novac i grade karijere, također im je stalo i do korištenja vlastitog potencijala i do jačanja emancipacije. Vidljivo je da u posttranzicijskoj etapi ljudi donose odluke prvenstveno stavljajući sebe u prvi plan, tako dolazi i do smanjivanja „oportunitetnog troška“ pod koji se misli da obitelji nemaju djecu, što je još jedan od razloga zašto se stopa nataliteta nalazi na vrlo niskoj razini.

Odrednice posttranzicijske etape su dakle snažno povezivanje uza život i rad pojedinca u postindustrijskom društvu. Pojedinač svoj život određuje razinom i kvalitetom vlastitoga obrazovanja u kojemu želi maksimalno iskoristiti sav svoj potencijal.

2.4. Kretanje stanovništva

Ukupan broj stanovnika utvrđuje se popisom stanovništva. U popis stanovništva spadaju dvije skupine stanovništva, ono stanovništvo koje na tom području imaju mjesto stalnog boravišta bez obzira nalaze li se u trenutku popisa stanovništva na tom mjestu ili ne, ovakva skupina naziva se stalno (rezidencijalno) stanovništvo. Druga skupina popisa stanovništva je prisutno stanovništvo, a odnosi se na one osobe koje su u trenutku popisa bile prisutne na tom području bez obzira na to dali na tom području imaju stalan boravak ili ne.

„Broj ukupnog stanovništva izračunava se prema jednadžbi:

$$P_s = P_{sp} + P_{po} - P_{pp}$$

Legenda:

P_s – ukupan broj stanovnika

P_{sp} – stalno prisutno stanovništvo

P_{po} – osobe koje imaju stalan boravak, ali slučajno su odsutne (zbog bolesti, školovanja, putovanja...)

P_{pp} – privremeno prisutno stanovništvo na tom području.“⁹

Na ukupno kretanje stanovništva utječe prirodno i mehaničko kretanje stanovništva, ali na kretanje stanovništva utječu i vanjski (eksterni) čimbenici kao što su ratovi, prirodne katastrofe (požari, poplave, potresi) i mnogobrojni drugi čimbenici koji se mogu odjednom pojaviti. Podjela na prirodno i mehaničko kretanje stanovništva nužna je zbog potrebe razlikovanja dva procesa koja određuju promjene u broju stanovnika. Prvi proces označava promjenu broja stanovnika koja je nastala zbog porasta ili smanjenja stanovništva koji u danom prostoru i vremenu nastao pod utjecajem nataliteta i mortaliteta. Drugi proces promjene broja stanovnika označava porast ili pad broja stanovnika koji je uslijedio prvenstveno pod utjecajem

⁹ Op.cit. pod 1, str. 196.

mehaničkog kretanje stanovništva, tj. migracije i emigracije. Natalitet i imigracije označavaju pozitivne sastavnice ukupnog broja stanovništva, dok su mortalitet i migracije oznake za negative sastavnice ukupnog stanovništva.

Natalitet i mortalitet čine osnovne stavke u računanju sastavnica prirodnog kretanja stanovništva. Rezultanta ova dva faktora dovodi do prirodnog prirasta ili pak do prirodne depopulacije stanovništva. Prirodni prirast stanovništva je situacija kada imamo veći broj rođene djece nego što je broj umrlog stanovništva, dok prirodna depopulacija označava situaciju kada je brojka umrlih veća od broja rođenih. Uz prirodni prirast i prirodnu depopulaciju, poznat je i pojam nultog prirodnog prirasta koji označava kada se broj rođenih u nekom razdoblju izjednači s brojem umrlih. „Zatvoreno stanovništvo (zatvorena populacija) i otvoreno stanovništvo (otvorena populacija) označavaju dva modela u kretanju stanovništva. Zatvorenim stanovništvom smatramo stanovništvo one zemlje ili područja, čiji porast (ili smanjenje) zavisi isključivo od visine prirodnog prirasta (ili prirodnog smanjenja). Otvorenim stanovništvom smatramo međutim, stanovništvo one zemlje ili područja čiji porast (ili smanjenje) zavisi ne samo o prirodnog već i od mehaničkog kretanje, dakle, od njihove zajedničke rezultante.“¹⁰

Natalitet je pojam poznat još i pod nazivom fertilitet ili rodnost, a označava pozitivnu sastavnicu prirodnog kretanja stanovništva, koja djeluje na porast broja stanovnika na određenom području. Osim pojmova nataliteta i fertiliteta, koji označavaju broj rođenja u određenoj populaciji u određenom razdoblju, francuski demograf L.Henry uveo je i pojam prirodni fertilitet, koji nam služi za označavanje brojčane razinu fertiliteta koja se može postići uz uvjet da nema ograničenja rađanja. Prirodni fertilitet javlja se u razdoblju predtranzicijske i rane tranzicijske etape, dok se kontrolirani fertilitet javlja u posttranzicijskom razdoblju u suvremenim razvijenim zemljama. Pojam kontroliranog fertiliteta označava brojčanu razinu fertiliteta koja se postiže uz ograničavanje rađanja. Prema Lorimerovom modelu stoji da sve žene u fertilnom razdoblju nisu jednako plodne. Pojam fertiliteta nekad je imao isto značenje kao i pojam fekunditeta, ali od 1934. godine nakon sastanka Populacijskog društva Amerike, navedeni pojmovi su dobili različito značenje. „Tako se pod pojmom

¹⁰ Op.cit. pod 1, str. 206.

fekunditetom razumijeva potencijalna fiziološka plodnost ili fiziološka sposobnost sudjelovanja u reprodukciji stanovništva—žene, muškarci ili bračnog para, a pod fertilitetom ostvarenje te fiziološke sposobnosti ili efektivna plodnost izražena kroz stvarni broj potomaka.“¹¹ Na promjene fekunditeta utječe i dob stupanja u brak. U zemljama u razvoju ta je dob znatno niža nego u razvijenim zemljama, zbog toga se dob stupanja u brak smatra biološko–društvenom odrednicom fertiliteta. Kod onih obitelji koji su ranije stupili u brak, fertilitetno je razdoblje u braku dulje nego kod onog para koji je u brak stupio kasnije. Fiziološki starilitet je pojam pod kojim se podrazumijeva fiziološka neplodnost, bilo koji uzrok neplodnost ili nemogućnost žene, muškarca ili bračnog para u želji da imaju potomke. Osim fiziološkog stariliteta postoji i pojam poznat pod nazivom socijalni starilitet koji označava nepostojanje uvjeta za reprodukciju stanovništva. Pod uvjete spadaju i odgađanje rađanje djece za određenu kasniju dob zbog veće želje za postizanjem određenih uspjeha npr. na području vlastite karijere, odluke bračnog para da neće imati djece i sl.

Mortalitet označava negativne komponente ukupnog stanovništva te djeluje na njegovo smanjivanje. Biološki, gospodarski i društveni čimbenici djeluju na razinu mortaliteta, tako da je razina mortaliteta važan čimbenik za određivanje pokazatelja životnog standarda. U demografiji razlikujemo nekoliko vrsta specifičnih pojmova koji su vezani uz mortalitet; opći mortalitet, specifični mortalitet, mortalitet dojenčadi, neonatalni postneonatalni mortalitet, mortinatalitet.

„Opća stopa mortaliteta – označava način mjerenja intenziteta općeg mortaliteta . Ovu stopu računamo kao kvocijent broja umrlih u toku godine (M) i broja stanovništva sredinom godine (P) te se sve navedeno množi s 1000.“¹²

$$m = \frac{M}{P} \times 1000$$

ili

$$m = \frac{\sum(P_x \times m_x)}{\sum P_x}$$

¹¹ Op.cit. pod 1, str. 196.

¹² Op.cit. pod 1, str. 240.

Legenda:

" P_x – ukupan broj stanovnika (prema dobnim grupama x)

m_x – specifične stope mortaliteta ukupnog stanovništva prema dobi (x)

$(P_x \times m_x)$ – ukupan broj umrlih u jednom stanovništvu u uvjetima djelovanja aktualnih m_x – ova prema dobi.“¹³

Pojam očekivanog trajanja života na dan rođenja ili srednje trajanje života koristi se prvenstveno jer opća stopa mortaliteta nije najpouzdaniji pokazatelj razine mortaliteta, a označava prosječan broj godina života koji će tijekom života biti pod utjecajem specifičnih stopa mortaliteta prema dobi iz godine rađanja. Vijek trajanja života posebno se računa za žene i posebno za muškarce jer je životni vijek žena u normalnim životnim uvjetima dulji za 7 godina od vijeka života muškaraca. Stopa mortaliteta žena zabilježena je viša od muške stope mortaliteta jedino u situacijama nerazvijenih sredina. Uzrok tome može se navesti i povećana smrtnost žena u vrijeme rađanja djece zbog nedostatak zdravstvenih potrepština i uvjeta.

Mortalitet stanovništva dijeli se na skupine i za svaku od njih se posebno proučava, a među skupine spadaju dob, spol, dohodak, bračno stanje, grad-selo, narodnost vjera i sl. Takve mortalitete koje proučavamo bazirani na podacima pojedinih obilježja nazivaju se specifičnim stopama mortaliteta.

Ako računamo specifične stope mortaliteta prema spolu onda imamo nekoliko osnovnih varijabli:

„ M_m – broj umrlog muškog stanovništva

M_f – broj umrlog ženskog stanovništva

P_m – broj muškog stanovništva sredinom godine,

P_f – broj ženskog stanovništva sredinom godine“¹⁴

¹³ Ibidem

¹⁴ Op.cit. pod 1, str. 251.

„Iz navedenih varijabli slijede formule:

- za muško stanovništvo

$$m_m = \frac{M_m}{P_m} \times 1000$$

- za žensko stanovništvo

$$m_f = \frac{M_f}{P_f} \times 1000^{15}$$

„Specifičnu stopu mortaliteta prema dobi računamo posebno za svaku dobnu skupinu po formuli:

$$m_x = \frac{M_x}{P_x} \times 1000$$

Legenda:

M_x – označava broj umrlih starih x godina

P_x – broj stanovnika starih x godina¹⁶

Pod pojmom reprodukcija stanovništva (socio–biološka reprodukcija) podrazumijevamo proces obnavljanja stanovništva li proces obnavljanja generacija unutar stanovništva u kojem zajednički sudjeluju fertilitet i mortalitet.¹⁷ Širi pojam reprodukcije stanovništva obuhvaća migracije, dok uži pojam reprodukcije stanovništva odnosi se samo na žensko stanovništvo zbog njihovog neposrednog sudjelovanja u procesu biološke reprodukcije. Reprodukija stanovništva se odvija kroz dva procesa, rađanje i umiranje.

¹⁵ Ibidem

¹⁶ Op.cit. pod 1, str. 252.

¹⁷ Op.cit. pod 1, str. 267.

2.5. Procesi depopulacije

Ukupna depopulacija označava stanje započeto smanjivanjem broja stanovnika koji je nastaje između dvaju susjednih popisa ili između dvije odabrane godine, a može se dijeliti na otvorenu depopulaciju i na zatvorenu depopulaciju. Otvorena populacija ukupne depopulacije nastaje pod uvjetom djelovanja četiri čimbenika koji utječu na sastavnice ukupnog kretanja stanovništva (natalitet, mortalitet, emigracije, migracije), dok zatvorena populacija ukupne depopulacije nastaje u uvjetima prirodnog smanjivanja stanovništva, negativni prirodni prirast i prirodna depopulacija.

„Kroz povijest zabilježene su četiri faze nastanka procesa ukupne depopulacije:

- 1.) kad smanjivanje ukupnog broja stanovnika rezultira primarno iz negativnog salda, dok je prirodno kretanje još uvijek pozitivno uz znatan prirodni prirast stanovništva
- 2.) pod smanjenjem ukupnog broja stanovnika nastaje još uvijek, kao i u prvom slučaju, pod primarnim utjecajem negativnog migracijskog salda, ali se prirodni prirast postupno smanjuje, tendirajući prema nultom prirastu, premda još uvijek ima pozitivan predznak
- 3.) kad se smanjenje ukupnog broja stanovnika pojačava pod primarnim utjecajem nastalog prirodnog smanjenja stanovništva, koje se pridružuje djelovanju postojeće emigracijske depopulacije
- 4.) kad se smanjenje ukupnog broja stanovnika, ukupne depopulacije, nastavlja pod zajedničkim djelovanjem emigracijske depopulacije i prirodne depopulacije, uz istodobno pojačavanje procesa starenja stanovništva. Time se rezerve za iseljavanje koje čine mlađe stanovništvo (20-39 godina) sve više iscrpljuju, pa se veličina negativnog migracijskog salda postupno smanjuje, a relativno se povećava utjecaj prirodne depopulacije na ukupnu depopulaciju. To je faza izumiranja stanovništva.“¹⁸

U procesu depopulacije, osim ukupne depopulacije spadaju još i prirodna depopulacija, emigracijska depopulacija i generacijska depopulacija ženskog

¹⁸ Op.cit. pod 1, str. 273.

stanovništva ili reprodukcijska depopulacija. Pojam prirodna depopulacija označava prirodno smanjenje stanovništva koje je nastalo zbog viška broja umrlih nad rođenima, emigracijska depopulacija skuži nam za označavanje smanjivanje broja stanovništva koje je uzrokovano zbog nastanka negativnog migracijskog salda. Emigracijska depopulacija najčešće se javlja kada stanovništvo emigrira iz sela u gradove ili pak u neku drug zemlju. Zadnja stavka u procesu depopulacija je tzv. generacijska depopulacija ženskog stanovništva ili reprodukcijska depopulacija koja obilježava situaciju ženskoga stanovništva na nekome području gdje se žensko stanovništvo više ne obnavlja uzimajući u obzir rađanje ženske djece. „Generacijska depopulacija nastaje u situacijama kada totalna stopa fertiliteta padne ispod razine od 2,1 prosječnog broja djece po jednoj ženi u fertilnoj dobi.“¹⁹

2.6. Mehaničko kretanje stanovništva

Pojam migracija poznata je još i pod nazivom mehaničko kretanje stanovništva, a označava samostalno kretanje stanovništva odnosno njihovu mobilnost. Najčešći oblik migracija je promjena mjesta stalnog boravka ili odlazak ljudi na rad izvan mjesta stanovanja koje se može odvijati privremeno, povremeno i svakodnevno. Da bi se prostorno kretanje smatralo migracijom moraju se poštivati dva osnovna uvjeta:

- a) da se prilikom preseljenja radi o prijelazu preko određene, za migraciju, signifikantne granice relevantne administrativno – teritorijalne jedinice
- b) da se radi o trajnoj promjeni mjesta stanovanja.

Migracije ili mehaničko kretanje stanovništva dijele se na dvije sastavnice, odnosno imigracija i emigracija. Imigracija (I) je doseljavanje stanovništva na njima interesantno područje, a emigracija (E) obilježava iseljavanje stanovništva u neki drugi grad ili državu zbog raznih uvjeta i okolnosti. Razlika između imigracija i emigracija naziva se migracijski saldo, neto migracija ili migracijska bilanca (I-E).

¹⁹ U Hrvatskoj 1968. godine stopa totalnog fertiliteta po prvi put je pala ispod poželjne razine od 2,1 što je značilo da u tom razdoblju jedna žena nije rađala na razini koja se zahtijevala za „zamjenu“ oba roditelja što dovodi do generacijske depopulacije ukupnog stanovništva.

Pozitivan migracijski saldo nastaje u slučaju kada je broj imigranata veći od broja emigranata ($I > E$), suprotno tome je negativni migracijski saldo koji nastaje u trenutku kada je broj emigranata veći od broja imigranata ($E > I$). Dok nulti migracijski saldo ili ravnotežni migracijski saldo nastaje ako je broj imigranata jednak kako i broj emigranata ($E = I$).

Kao što je već navedeno migracije djeluju na samostalno i slobodno kretanje stanovništva te utječe na njihovu mobilnost, a djeluje na veličinu ukupnog stanovništva i njegov prostorni razmještaj, također djeluje i na natalitet i mortalitet te na strukture stanovništva. Ukoliko imamo slučaj imigriranja stanovništva, onda dolazi do jednakog efekta kao i kod nataliteta jer je broj stanovnika jednog područja povećava. U suprotnom slučaju, odnosno onda kada stanovništvo emigrira, tada je efekt jednak s mortalitetom jer se smanjuje broj stanovništva koji živi na određenome području. Podatke vezane o veličini i obujmu migracije uzimaju se iz registara stanovništva koji prvenstveno služi za predstavljanje tekuće evidencije o migracijama, iz popisa stanovništva koji govore relevantne demografske obilježja migracija te iz anketa o migracijama iz kojih dobivamo podatke o migracijama odnosno o pojedinačnim aspektima, motivima migracije, životnom standardu migranata i sl.

Poznajemo pet glavnih čimbenika na temelju kojih određujemo migracije. Prvi čimbenik koju utječe na migracije je državna granica. Pod time se podrazumijeva da se migracije još dijeli na dvije podskupine, odnosno na unutarnju i vanjsku migraciju. Pod unutarnju migraciju spada pomicanje stanovnika na relaciji selo-grad, grad-selo, grad-grad, selo-selo, dok pod vanjsku spada kontinentalne i međukontinentalne migracije. Vanjske i unutarnje migracije možemo promatrati s aspekta vremena, motiva migracije, s aspekta voljnosti, organiziranosti i sl., sve navedeno se može promatrati istovremeno. Tako npr. ako promatramo aspekt vanjske migracije i njoj dodamo aspekt vremena, uzroka i dobrovoljnosti onda imamo vanjske-definitivne-ekonomske-dobrovoljne migracije.

Drugi čimbenik koji utječe na migracije je vrijeme (trajanje) migracije. Vremenske migracije isto imaju svoju dodatnu podjelu, poznajemo konačne migracije i privremene migracije (sezonske, dnevne migracije). Definitivne migracije imaju

najveći učinak na demografsku analizu, one ne djeluje samo na ukupan broj stanovnika već i na demografske i ostale skupine stanovništva. Privremena migracija odnosi se na onu radnu snagu koja privremeno migrira, njihova privremena migracija uzrokovana je npr. poslom zbog kojeg moraju migrirati sezonski, tjedno ili dnevno. Pod sezonskom migracijom podrazumijeva se migracija radne snage iz područja stalnog boravka u područje rada zbog sezonskog zaposlenja. Sezonska migracija se obično odvija u ljetnom razdoblju kada stanovništvo odlazi i vraća se svojim kućama ponovno u jesen kako bi uštedjeli novce. Stanovništvo koje primjenjuje dnevno kretanje, putovanje, iz mjesta stalnog boravka do radnog mjesta provodi dnevnu migraciju.

Uzrok (motiv) migracije je čimbenik pomoću kojeg određujemo tip migracije, a u to ubrajamo ekonomske migracije i neekonomske migracije. Kretanje stanovništva iz mjesta podrijetla u odredište migracije zbog ekonomskih razloga predstavlja ekonomske migracije. Do ekonomske migracije dolazi kada se stanovništvo odlučuje na ovaj oblik migracije zbog višeg dohotka, bolje mogućnosti zaposlenja ili zbog poboljšanja životnog standarda. Neekonomska migracija odnosi se na sve migracije uvjetovane pretežito izvanekonomskim razlozima, u što spadaju politički uvjeti, individualno-psihološki, obiteljski, zdravstveni, klimatski i mnogi drugi.

Četvrti čimbenik je dobrovoljnost (voljnost) migracije, koji se još dijeli na dobrovoljne i na prisilne migracije. Prisilna migracija je ona koja nastaje kada osoba mora prisilno migrirati i nema prilike izraziti svoje želje i namjere. Takva migracija zabilježena je i na teritoriju Hrvatske 1990-ih godina kada je došlo do ratne agresije. Dobrovoljne migracije podrazumijevaju samostalnu odluku o migriranju.

Zadnji čimbenik koji nam pomaže za određivanje migracija je organiziranost migracije, one mogu biti organizirane i neorganizirane migracije. One migracije koje su unaprijed pripremljene s jasnom spoznajom područja emigracije i imigracije i prednosti koje iz takvih migracije proizlaze nazivaju se organiziranim migracijama.

3. DEMOGRAFSKI TRENDOVI U EUROPI

Veliki demografski problemi obilježili su cijelu Europu zadnjih nekoliko desetljeća, a značajan utjecaj na većinu njezina teritorija imala je demografska recesija. Navedena stanja utjecali su na europsku, ekonomsku i socijalnu situaciju te se upravo zbog toga o velikim ekonomskim problemima raspravlja unutar svih europsko stručnih i političkih krugova. Glavni cilj europske vlade i nacionalne organizacije je osigurati, odnosno ostvariti, razvojne programe koji će Europu dovesti do poboljšanja u cjelokupnim demografskim trendovima.

Razvoj medicinskih lijekova kao i medicinski pomagala te društveno-gospodarskih i okolišnih uvjeta velike je utjecaje ostvarilo na povećanje životnog vijeka za 10 godina. U 2014. godini procjenjuje se da je prosječni životni vijek čovjeka iznosio 80,9 godina. Životni vijek navedene godine na području EU procjenjuje se na 83,6 godina, dok je prosječni životni vijek iznosio 78,1 godinu. Europsko stanovništvo spada među najstarije na svijetu. U zadnjih nekoliko godina udvostručio se broj stanovništva starije dobne skupine na području Europe. „Ukupno 508,5 milijuna stanovnika živjelo je u skupini država EU – 28 na početku 2015. U cijelom EU- 28, mlađe osobe (0-19) činile su 20,9% ukupnog stanovništva, dok su radno sposobne osobe (20-64) činile gotovo tri petine (60,2%) ukupnog broja, a ostatak od 18,9 % čini starije osobe (65 ili više godina).“²⁰

Europa je 1964. godine u svim državama članice Europske Unije zabilježile svoj vrhunac kad je došlo do povećanja prirodnog prirasta za 3,6 milijuna stanovnika. Na teritoriju Europske Unije 2003. godine zabilježen je pad broja stanovnika za 63 tisuće uzrokovan demografskom recesijom, ali te iste godine Europa je primila 2 milijuna izbjeglica, zbog toga je zabilježen porast stanovnika za 1,9 milijuna. U vrijeme financijske i gospodarske krize između 2008. i 2013. godine ponovno je zabilježeno smanjenje rasta od 85 tisuće.

²⁰ EUROSTAT, Statistički podaci o stanovništvu na regionalnoj razini, 2016.,

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_statistics_at_regional_level/hr

(Preuzeto: 02. srpnja 2017.)

Tablica 1. Stopa nataliteta po država članicama EU

2006.	Stopa nataliteta	+/-
Irska	16,8	Visoka stopa nataliteta
Velika Britanija	12,8	Visoka stopa nataliteta
Francuska	12,7	Visoka stopa nataliteta
Italija	9,5	Niska stopa nataliteta
Portugal	9,4	Niska stopa nataliteta
Austrija	9,1	Niska stopa nataliteta
Njemačka	7,9	Niska stopa nataliteta
2014.		
Irska	14,6	Visoka stopa nataliteta
Francuska	12,4	Visoka stopa nataliteta
Ujedinjeno Kraljevstvo	12,0	Visoka stopa nataliteta
Švedska	11,9	Visoka stopa nataliteta
PROSJEK	10,1 rođenih na tisuću stanovnika	
Hrvatska	9,3	Niska stopa nataliteta
Grčka	8,5	Niska stopa nataliteta
Portugal	8,3	Niska stopa nataliteta
Italija	8,0	Niska stopa nataliteta

Izvor: EUROSTAT, Statistički podaci o stanovništvu na regionalnoj razini, 2016., http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_statistics_at_regional_level/hr; Izrada autorice (Preuzeto: 02. svibnja 2017.)

Pored povećanja životnog vijeka u Europi, zabilježeno je u zadnjih nekoliko desetljeća da je došlo do naglog pada u stopi fertiliteta i nataliteta. U 2006. godini zemlje koje su zabilježile najvišu stopu nataliteta su Irska (16,8 rođenih na tisuću stanovnika), Velika Britanija (12,8 rođenih), Francuska (12,7), dok zemlje koje su imale najnižu stopu nataliteta su Njemačka (7,9 rođenih), Austrija (9,1 rođenih), Portugal (9,4) i Italija (9,5). „Stopa nataliteta u EU-28 2014. godini iznosila je 10,1

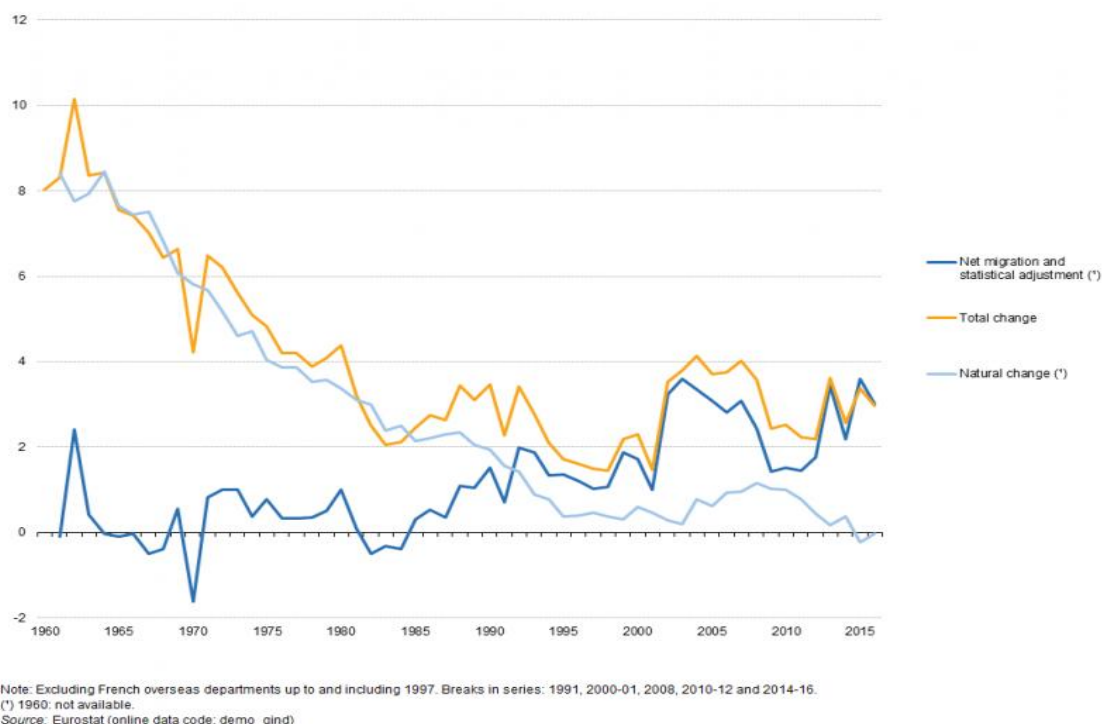
rođenih na tisuću stanovnika. Zemlje koje su zabilježili najveću stopu nataliteta su Irska (14,6 rođenih na tisuću stanovnika), Francuska (12,4 rođenih), Ujedinjeno Kraljevstvo (12,0) te Švedska (11,9).²¹ Zemlje koje su zabilježile nepovoljnu stopu nataliteta su zemlje istočne Europe (Hrvatska, Mađarska, Poljska, Bugarska i Rumunjska), zemlje južne Europe (Grčka, Španjolska, Italija, Malta i Portugal) te Njemačka i Austrija. Osim pada nataliteta zabilježen je i pad stope fertiliteta. Totala stopa fertiliteta u 60.-tim godina je iznosila 2,5 ‰. 2005. godine u mnogim europskim zemljama zabilježen je pad stope nataliteta, kada je navedena stopa pala ispod 1,5 ‰. Zemlje koje su zabilježile najveću stopu fertiliteta su Ukrajina (1,17‰), Češka (1,18‰), Slovenija (1,20‰) te Slovačka (1,20‰). Zemlje koje su zabilježile nižu stopu fertiliteta u odnosu na prosjek su Španjolska (1,30‰), Italija (1,29‰), Grčka (1,27‰). Stope nataliteta u 2014. godini blago se povisila u odnosu na prethodno objašnjeno razdoblje, te je iznosila 1,58 ‰. Zemlje članice EU-28 koje su zabilježile najviše stope plodnosti su Francuska (2,01 ‰), Irska (1,94 ‰), Švedska (1,88 ‰) i Ujedinjeno Kraljevstvo (1,81 ‰). Najniža stopa fertiliteta zabilježena je u Portugalu (1,23 ‰).

„Njemačka je u 2014. godini zabilježila najveći broj neto priljeva useljenika zbog svoje vrlo povoljne ekonomske situacije. Od 19 regija u kojima su zabilježene neto migracije od 15,0 na tisuću stanovnika, 12 ih se nalaze u Njemačkoj.”²² Osim u Njemačku, stanovništvo se te godine useljavalo i u Ujedinjeno Kraljevstvo, Francusku, Austriju i Švedsku. Zemlje koje su zabilježile veliku brojku imigranata su Rumunjska, Litva, Mađarska, čak i Hrvatska, koja je poprilično visoku na tablici broja imigracija.

²¹ EUROSTAT, Statistički podaci o stanovništvu na regionalnoj razini, 2016., http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_statistics_at_regional_level/hr (Preuzeto: 02. srpnja 2017.)

²²Ibidem

Grafikon 1. Promjene broja stanovnika u državama članicama EU 2014. godine

Izvor: EUROSTAT, Statistički podaci o stanovništvu na regionalnoj razini, 2017., http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_and_population_change_statistics (Preuzeto: 02. svibnja 2017.)

Procijenjeno je da je 2016. godine u EU-28 bilo 511,8 milijuna stanovnika. Ta brojka viša je za čak 1,5 milijuna stanovnika u odnosu na prethodnu 2015. godinu. Iz Grafikona 1. Promjene broja stanovnika, koja se odnosi na razdoblje od 1960. godine do 2016. godine, vidljivo je da je došlo do značajnog povećanja u broju stanovnika. Zabilježeno je 1960. godine da je stanovništva bilo 406,7 milijuna, a 2016. godine čak 511,8 milijuna stanovnika na području EU-28, što predstavlja povećanje za 1,7 milijuna stanovnika.

4. KRETANJA STANOVNIŠTVA U REPUBLICI HRVATSKOJ

U popisu stanovništva Republike Hrvatske koji je održan 2001. godine zabilježena je brojka od 4 437 460 stanovnika. Zadnji, službeno rađeni popis stanovništva na teritoriju Republike Hrvatske obavljen je 2011. godine u kojemu je zabilježena brojka od 4 284 899 stanovnika, popis se odvijano temeljem Zakona o Popisu stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2011. godine (NN, br. 92/10.)

Popis stanovništva predstavlja detaljno prikupljanje svih statističkih podataka za svakog pojedinačnog pripadnika teritorija jedne države. Svi statistički podaci sakupljeni pomoću popisa stanovništva koriste se za razne svrhe, poput poreza ili gospodarske politike države. Cilj popisa je prikazivanje točnih i istinitih rezultata, odnosno postizanje da dobiveni rezultati budu slika činjeničnog stanja u popisu statističkog istraživanja. Zbog svoje složenosti i velikog zahtijevanja kod dobivanja točnih podataka, popis stanovništva predstavlja najsloženije istraživanje koje zahtjeva veliku financijsku osiguranost te iznimnu organizaciju. U Hrvatskoj se popis stanovništva provodi od 1948. godine.

4.1. Kretanje stanovništva od 1948. godine do 2011. godine

Popisi stanovništva započeli su 1948. godine. Oni popisi koji su rađeni 1971., 1981., i 1991. godine provedene su prema metodologiji stalnog stanovništva, dok je popis iz 2001. godine rađen po kombiniranoj koncepciji stalnog i prisutnog stanovništva. Pojam stalnog stanovništva odnosi se na osobe s prebivalištem u Republici Hrvatskoj bez obzira na to jesu li u vrijeme popisa bile prisutne na svom prebivalištu ili ne i bez obzira na duljinu odsutnosti iz prebivališta. U stalno stanovništvo spadaju i one osobe koje rade u inozemstvu i članovi njihovih obitelji koji s njima borave te su izjavili da imaju prebivalište u jednom od naselja u Republici Hrvatskoj, bez obzira dali borave u inozemstvu kraće ili dulje od jedne godine i dali borave u Hrvatskoj barem jednom ili više puta godišnje. Stoga su popisi iz 1971., 1981., i 1991. godine iskazani u dva dijela. Prvi dio čini popis stanovništva koji je

popisan u inozemstvu te drugi dio u koji spadaju popisani stanovnici koji stalno žive u Hrvatskoj.

Tablica 2. Ukupan broj stanovnika od 1948. do 2011. godine

GODINA POPISA	Ukupan broj stanovnika		
	Ukupno	Od toga	
		U zemlji	U inozemstvu
1948.	3 779 858	3 779 858	*
1953.	3 936 022	3 936 022	*
1961.	4 159 696	4 159 696	*
1971.	4 426 221	4 169 887	256 514
1981.	4 601 469	4 391 139	210 330
1991.	4 784 265	4 499 049	285 216
2001.*	4 492 049	4 200 214	291 835
-	-	-	-
2001.**	4 437 460	4 211 309***	226 151
2011.	4 284 899	3 679 997	604 902

NAPOMENA:

„U popisima 1948., 1953. i 1961. godine osobe na radu u inozemstvu nisu popisane.

*Ukupan broj stanovnika u popisu 2001. izračunat je prema istoj definiciji kao i u popisu 1991.

**Ukupan broj stanovnika prema modificiranoj definiciji ukupnog stanovništva, u popisu 2001. godine, tj. prema definiciji „uobičajeno boravište“.²³

Izvor: Wertheimer-Baletić A. (2005): Demografija Hrvatske – Aktualni demografski procesi, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, str. 102 (Preuzeto: 02. svibnja 2017.)

²³ Wertheimer-Baletić A. (2005): Demografija Hrvatske – Aktualni demografski procesi, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, str. 102..

Popis stanovništva odvijen 1991. godine u Hrvatskoj spada pod Jugoslavenske popis. Prema navedenom popisu u Hrvatskoj je te godine bilo 4 784 265 stanovnika, od kojih je 4 499 049 stanovnika bilo prisutno u zemlji dok ih je 291 835 za vrijeme popisa bilo u inozemstvu. Prema popisu iz 1991. godine Hrvatska bilježi najveću brojku stanovnika koja je u popisima 2001. i 2011. godine naglo pala. Uzrok smanjenja brojke ukupnog stanovništva kao što je već navedeno u ovom radu bio je Domovinski rat koji je ostavio velike posljedice na stanovništvo. Rat je uvelike utjecao na ljudske žrtve i na iseljavanje stanovništva u sigurnije zemlje. Iz svih prikazanih podataka moguće je zaključiti da se u tim ratnim godinama događa depopulacija koja je uzrokovana padom nataliteta i porastom mortaliteta, kao i porastom emigracije u odnosu na imigraciju.

„U popisu iz 2001. primijenjena je nova definicija ukupnog stanovništva. Ukupan broj stanovnika naselja popisa u Hrvatskoj uključuje, osim osobe koje u tom naselju borave dulje od godine dana, i popisane osobe koje su iz tog naselja odsutne manje od godine dana ali i, u skladu s međunarodnim preporukama i navedenim metodološkim odrednicama, osobe koje imaju tijesnu gospodarsku, prometnu i učestalu vezu s kućanstvom i obitelji u Republici Hrvatskoj (češći ili rjeđi posjeti, uzdržavanje članova obitelji, stalna komunikacija itd).“²⁴

Popis stanovništva iz 2011. godine obuhvaća u skladu sa Zakonom tri jedinice; stanovništvo odnosno osobe, kućanstva te stanovi i ostale stambene jedinice. Za definiranje ukupnog stanovništva u popisu 2011. godine koristi se koncept uobičajenog mjesta stanovanja. Prema tome, ukupnim stanovništvom se smatraju sve osobe koje u trenutku popisa imaju stalno mjesto stanovanja. „U skladu s definicijom uobičajenog mjesta stanovanja, ukupan broj stanovnika obuhvaća:

- osobe koje uoči kritičnog trenutka popisa žive neprekidno u svome uobičajenom mjestu stanovanja barem 12 mjeseci

²⁴Akrap A. Znanstveno-istraživački projekt: Činitelji demografskih kretanja u Republici Hrvatskoj; Društveni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb, 2003 . str 21.

- osobe koje su tijekom 12 mjeseci uoči kritičnog trenutka popisa došle u svoje uobičajeno mjesto stanovanja s namjerom da u njemu ostanu barem godinu dana.²⁵

²⁵ Popis stanovništva 2011. – Prvi rezultati – DZS,

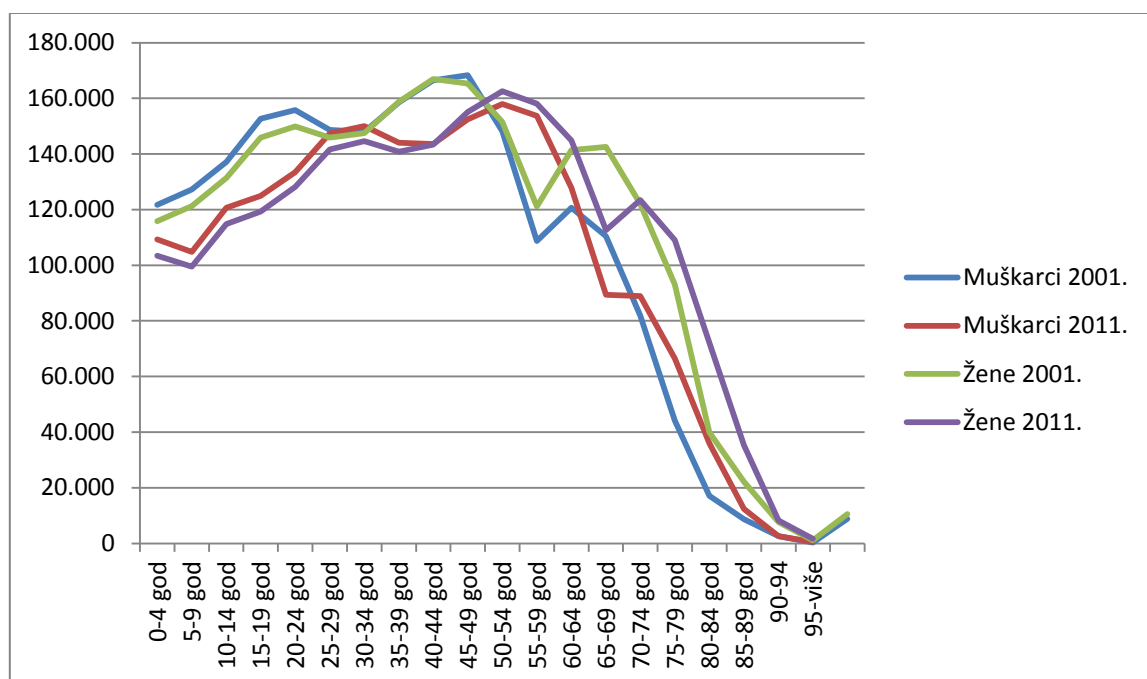
<http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/firstres/censusmethod.htm> (Preuzeto: 02. svibnja 2017.)

4.2. Struktura stanovništva prema popisima iz 2001. i 2011.

→ Spolna struktura

„Dobno-spolna struktura stanovništva važna je za sadašnji i budući razvoj stanovništva i gospodarski razvoj neke zemlje. Iz nje proizlaze ključni kontingenti stanovništva kako za biološku reprodukciju (fertilni kontingent), tako i za formiranje radne snage (radni kontingent).“²⁶

Grafikon 2. Popis stanovništva iz 2001. i 2011. godine po dobu i spolu

Izvor: Popis stanovništva 2011. – Prvi rezultati – DZS
<http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/firstres/censusmetod.htm>,

Popis stanovništva 2001. – Prvi rezultati – DZS
https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2001/Popis/H01_01_01/H01_01_01.html -
izrada autorice (Preuzeto: 02. svibnja 2017.)

²⁶ Op.cit. pod 1, str. 336.

Tablica 3. Popis stanovništva iz 2001. i 2011. godine po dobu i spolu

Tablica 3- 2001.	Spol- M	Spol - Ž
0-4	121.718	115.804
5--9	127.274	121.254
10--14	137.175	131.409
15-19	152.676	145.930
20-24	155.739	149.892
25-29	148.666	145.831
30-34	147.920	147.511
35-39	158.506	158.767
40-44	166.499	166.904
45-49	168.290	165.286
50-54	148.224	151.549
55-59	108.673	121.102
60-64	120.667	141.349
65-69	110.459	142.488
70-74	81.884	122.001
75-79	44.149	93.052
80-84	17.040	39.914
85-89	8.682	22.151
90-94	2.571	7.694
95 i više	323	1.132

Tablica 3- 2011.	Spol-M	Spol-Ž
0-4	109.251	103.458
5-9	104.841	99.476
10-14	120.633	114.769
15-19	124.918	119.259
20-24	133.455	128.203
25-29	147.416	141.650
30-34	149.998	144.621
35-39	143.984	140.770
40-44	143.603	143.330
45-49	152.446	155.115
50-54	157.981	162.521
55-59	153.750	158.068
60-64	127.851	144.889
65-69	89.364	112.638
70-74	88.912	123.489
75-79	66.456	109.070
80-84	35.999	72.105
85-89	12.415	35.226
90-94	2.580	8.178
95-više	482	1.719

Izvor: Popis stanovništva 2011. – Prvi rezultati – DZS
<http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/firstres/censusmetod.htm>,

Popis stanovništva 2001. – Prvi rezultati – DZS
https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2001/Popis/H01_01_01/H01_01_01.html -
 izrada autorice (Preuzeto: 02. svibnja 2017.)

Spolna struktura stanovništva stavlja u omjer brojku muškog u odnosu na žensko stanovništvo. Služeći se podacima iz Grafikon 2. Popis stanovništva iz 2001. i 2011. godine po dobu i spolu u oba uspoređena popisa može se zaključiti da žene predstavljaju biološko jači spol, mogući utjecaji na tu činjenicu su osim bioloških predispozicija i veće medicinske brige, socijalna okruženja i podjele rada. Uspoređujući omjer muškog i ženskog stanovništva u oba popisa vidljivo je da je 2001. godine osim veće brojke ukupnog stanovništva, uočljivo da je više mladog i srednjeg stanovništva (0-50 godina) u odnosu na prethodno rađeni popis.

Prema popisu stanovništva iz 2001. godine Hrvatska je imala 4 437 460 stanovnika, od čega je činilo 2 135 900 muškog spola te 2 301 560 ženskog stanovništva. Prema podacima iz Tablice 3. Popis stanovništva iz 2001. i 2011. godine po dobu i spolu vezanih za popis iz 2001. godine vidljivo je da od 0-4 pa sve do 30-34 godine stanovništva bilo je relativno više muškaraca u odnosu na žensko stanovništvo. Najveća razlika u omjeru muškog i ženskog stanovništva bila je u 15-19. godinama stanovništva, tada je muškog stanovništva bilo 152 676, a ženskog 145 892. Naglo povećanje u broju ženskog stanovništva iz popisa 2001. zabilježeno je između 50 i 54 godina. Veći omjer ženskog stanovništva u odnosu na muško nastavlja se u svim narednim godinama obuhvaćenim popisom. U 55-59. godina stanovništva, broj ženskog u odnosu na muško veće je za 12 429 stanovnika. Najveća razlika u korist ženskog stanovništva zabilježena je između 70-74 godina, kada je navedena razlika iznosila 40 177 stanovnika.

Popis stanovnika iz 2011. godine zabilježio je ponovno veći omjer ženskog stanovništva u odnosu na muško. Ukupni broj stanovnika po popisu iz 2011. godine iznosi 4 284 899 stanovnika, od čega 2 218 554 čine žensko stanovništvo te 2 066 335 je muškog spola. Služeći se daljnjim podacima Tablice 3. Popis stanovništva iz 2001. i 2011. godine po dobu i spolu vezanih za popis iz 2011. godine, prikazano je da od 0-40 godina ljudskog života prevladava veći broj muškog stanovništva. Između 40-44 godine omjer muškog i ženskog stanovništva relativno je izjednačen (muškog stanovništva ima 143 603, a ženskog 143 300 od ukupnog stanovništva). Nakon četrdesetih godina ljudskog života, broj ženskog stanovništva u odnosu na muško stanovništvo prema popisu 2011. počinje se povećavati. Najveća razlika u odnosu između muškog i ženskog spola zabilježena je između 75 i 79 godina ljudskog života.

Navedena razlika u korist ženskog stanovništva iznosila je 42 614 (tada je po popisu iz 2011. godine bilo 109 070 ženskog stanovništva i 66 456 muškoga).

→ Radni kontingent

„Radni kontingent stanovništva čini broj stanovnika u dobi života, koju s obzirom na fiziološku sposobnost rada u određenom radnom vremenu i s određenim stupnjem intenzivnosti nazivamo radna snaga ili radno sposobna dob.“²⁷ Glavno obilježje radnog kontingenta je da se on, ni kvantitativno ni kvalitativno, ne preklapa s kontingentom radne snage. „Radno sposobno stanovništvo čine osobe starije od 15 godina, dok radnu snagu čine zaposlene i nezaposlene osobe koje su razvrstane prema ekonomskoj aktivnosti u referentnom tjednu.“²⁸

„Ekonomski aktivno stanovništvo čine:

1. sve zaposlene osobe koje rade:

- a) puno radno vrijeme,
- b) pola radnog vremena ili više,
- c) manje od polovice prosječnog radnog vremena;

2. sve osobe koje aktivno obavljaju određeno zanimanje, ali nisu u radnom odnosu (aktivni u poljoprivredi, zanatstvu...)

3. nezaposlene osobe u određenom razdoblju (duže od jednog mjeseca):

- a) nezaposleni koji su prije bili zaposleni
- b) osobe koje prvi put traže posao.“²⁹

²⁷ Op.cit. pod 1, str. 398.

²⁸ Statistički ljetopis 2003. godine; Republika Hrvatska-Državni zavod za statistiku, str. 4

²⁹ Obadić, A., Smolić, Š., (2007): Analiza radnog kontingenta i ekonomska aktivnost stanovništva Hrvatske; Ekonomski fakultet-Zagreb, Zagreb, str. 7

Tablica 4. Kontingent stanovništva po popisu 2011. godine

2011// Spol	Radno sposobno stanovništvo (15-64)	60 i više godina	65 i više godina	75 i više godina
Ukupno	2.873.828	1.031.373	758.633	344.230
m	1.435.402	424.059	296.208	117.932
ž	1.438.426	607.314	462.425	226.298

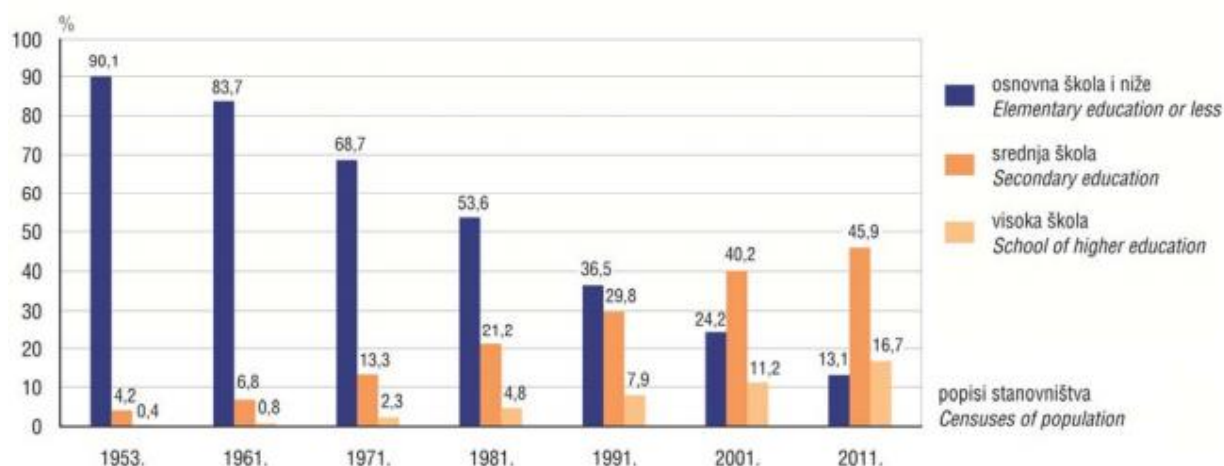
Izvor: Popis stanovništva 2011. – Prvi rezultati – DZS
<http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/firstres/censusmetod.htm> - izrada
 autorice (Preuzeto: 02. svibnja 2017.)

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine u Republici Hrvatskoj ima 2 873 828 radno sposobnog stanovništva, u relativno jednakom omjeru muškog i ženskog stanovništva. Brojka radno sposobnog stanovništva iz 2011. godine otprilike je slična s brojkom radno sposobnog stanovništva iz 2001. godine kada je to iznosilo 2 828 632 stanovnika.

→ Obrazovna struktura

Obrazovanje je proces učenja i stjecanja znanja kod određeni period razdoblja. „U Hrvatskoj se obrazovanje tretira kao javni (proračunski) izdatak (kojeg shodno tome treba minimalizirati) dok se ono u razvijenim zemljama tretira uglavnom kao investicija.“³⁰

Grafikon 3. Žensko stanovništvo staro 15 i više godina prema obrazovanju po popisima

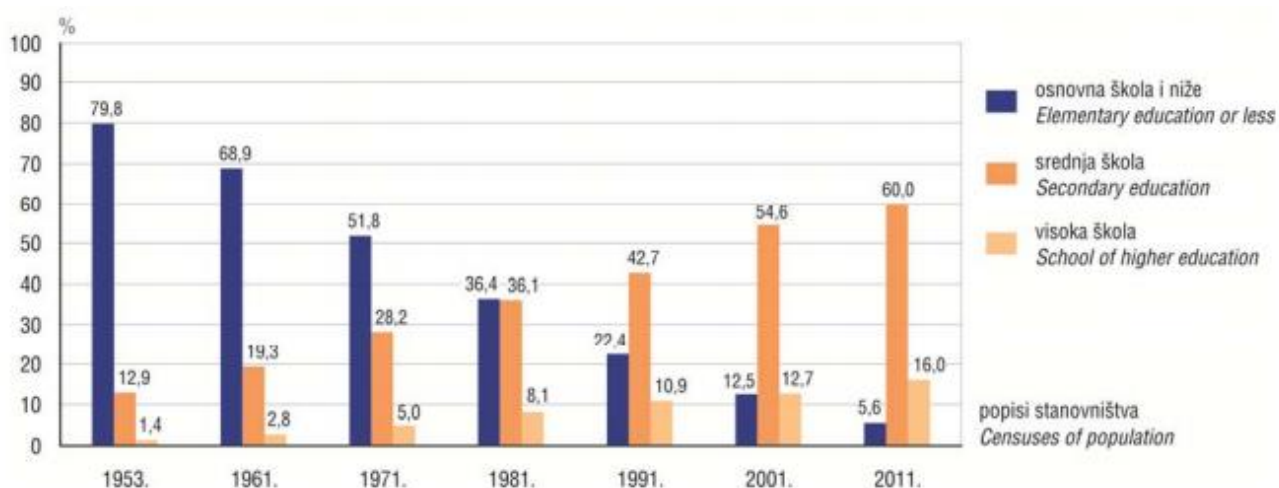
Izvor: Popis stanovništva 2011; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011; Stanovništvo prema obrazovnim obilježjima 2011., DZS http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/SI-1582.pdf (Preuzeto: 02. svibnja 2017.)

U Grafikonu 3. Žensko stanovništvo staro 15 i više godina prema obrazovanju po popisima, rađenom prema popisima iz 1953. pa sve do 2011. godine proučavana je stopa obrazovanja ženskog stanovništva. U samim počecima vođenja popisa sve do popisa stanovništva održanog 1991. godine zabilježen je relativno veći omjer ženskog stanovništva samo sa završenom osnovnom školom i niže. Iako je po popisu 1991. zabilježen isti rezultat, te godine došlo do značajnog povećanja

³⁰ Obadić, A., Tica, J., (2016): *Gospodarstvo Hrvatske*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 186.

ženskog stanovništva sa završenom srednjom školom. Tek od popisa 2001. godine omjer ženskog stanovništva sa završenom srednjom školom znatno je veći od brojke onih sa stečenim znanjem iz osnovne škole. Po popisu iz 2001. godine zabilježeno je 40,2 % žena sa završenom srednjom školom. Udio žena koje su stekle više obrazovanje također se nakon popisa iz 2001. počeo neznajčajno povećavati. Tako je po zadnjem službeno rađenom popisu iz 2011. godine 16,7 % žena u Hrvatskoj sa visokom školom.

Grafikon 4. Muško stanovništvo staro 15 i više godina prema obrazovanju po popisima

Izvor: Popis stanovništva 2011; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011; Stanovništvo prema obrazovnim obilježjima 2011., DZS http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/SI-1582.pdf (Preuzeto: 02. svibnja 2017.)

Grafikon 4. Muško stanovništvo staro 15 i više godina prema obrazovanju po popisima, govori o obrazovanju muškog stanovništva po popisanim godinama. Stopa obrazovanja muškog stanovništva sa završenom osnovnom školom ili niže u 1953. godini iznosi 79,8 % te je nešto niža od obrazovanja ženskog stanovništva iste godine. Relativno jedna omjer muškog stanovništva s obrazovanjem iz osnovne i srednje škole zabilježen je 1981. godine. U odnosu na žensko stanovništvo uočljiva je velika razlika u stopi obrazovanja. Navedene godine bilo je 36,1 % muškog

stanovništva sa srednjoškolskim obrazovanjem, dok je te iste godine bilo tek 21,2 % žena sa srednjoškolskim obrazovanjem. Već 1991. godine znatno je veći broj muškog stanovništva sa srednjoškolskim obrazovanjem, u odnosu na osnovno. Navedene godine zabilježen je i porast muškog stanovništva s visoko-školskim obrazovanjem. Daljnji porast u stopi obrazovanja zabilježen je u svim službenim popisima. Tako je u popisu 2011. čak 60,0% muškog stanovništva imalo srednju školu, dok je iste godine svega 45,9% žena steklo jednako obrazovanje. Razlog relativnom manjem broju stupnja obrazovanja među ženama kroz povijest je vezan uz posvećenosti osnivanju vlastitih obitelji, rađanje, briga za kućanstvo i sl. U zadnjih nekoliko godina sve se intenzivnije raspravlja o omogućavanju ženama da vode zdraviji i sretniji život uz mogućnost daljnjeg obrazovanja i napretka. Obrazovane žene doprinijet će svojoj zajednici svojim znanjem i sposobnostima, neće više biti ovisne o muškarcima te će se samostalno ekonomski osnažiti te zadnje ali i najvažnije biti oličene dostojanstvom i časti.

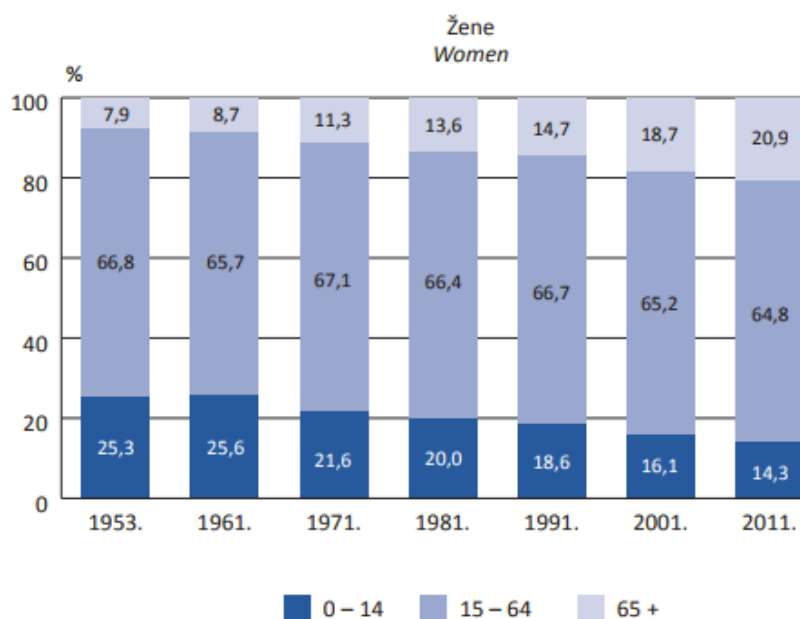
„Što se tiče informatičke pismenosti, 57,4 % Hrvata starijih od 10 godina koristi se internetom, 53 % električnom poštom, 45,2 % poznaju tablične izračune, a 52,1% obradu teksta.“³¹

³¹ Obadić, A., Tica, J., (2016): Gospodarstvo Hrvatske, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 186.

→ Dobna struktura

Zbog povećanja brojke iseljenog stanovništva, kao i smanjenju nataliteta i prirodnog priraštaja, Hrvatsku obilježavaju dva demografska procesa s depopulacijskim obilježjima. Prvi demografski proces čini generacijska ili naraštajna depopulacija koja označava smanjivanje pojedinih naraštaja ukupnog stanovništva Hrvatske, koje dovodi do demografskog starenja.³² „Drugi pokazatelj koji utječe na demografsko kretanje stanovništva je i reprodukcijska depopulacija koja je obilježena sve većim manjkom ženskog stanovništva, osobito u reprodukcijskoj (fertilnoj) dobi života.“³³ Oba dva pokazatelja u Hrvatskoj su zabilježeni negativni trendovi koji ubrzavaju demografsko starenje stanovništva.

Grafikon 5. Stanovništvo prema dobu i spolu - žene

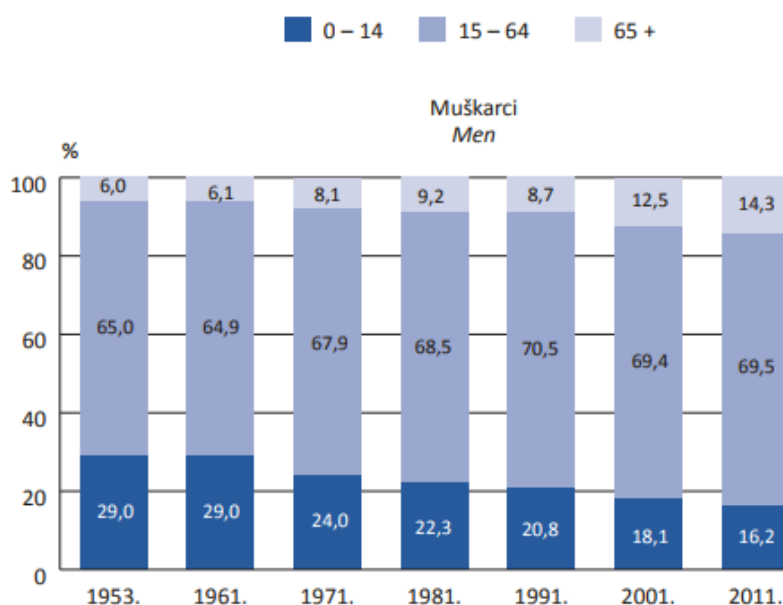
Izvor: DZS, Žene i muškarci u Hrvatskoj 2016. godine, Zagreb 2016, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2016.pdf (Preuzeto: 02. svibnja 2017.)

³² Op.cit. pod 1, str. 641.

³³ Op.cit. pod 1, str. 642.

Ukoliko proučavamo žensko stanovništvo prema dobi i spolu iz Grafikona 5. jasno je da je između usporednih godina došlo do velikih promjena u sastavu stanovništva. Prema popisu iz 1953. godine mladog stanovništva bilo je čak 25,3 %; prema službenom popisu iz 2011. taj postotak je iznosio samo 14,3. U navedenim godinama popisa, nešto manja razlika je u omjeru stanovništva srednje životne dobi. U popisu 2011. u odnosu na ono iz 1953. godine došlo je i do znatnog povećanja starog stanovništva. Prema popisu iz 1953. starog stanovništva bilo je svega 7,9%; taj postotak znatno se promijenio u odnosu na popis iz 2011. godine kada je ta brojka iznosila 20,9%.

Grafikon 6. Stanovništvo prema dobi i spolu - muškarci

Izvor: DZS, Žene i muškarci u Hrvatskoj 2016. godine, Zagreb 2016, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2016.pdf (Preuzeto: 02. svibnja 2017.)

Prema Grafikonu 6. Stanovništvo prema dobi i spolu – muškarci, u proučavanom razdoblju od 1953. do 2011. godine također je zabilježen pojam demografskog starenja. Po popisu iz 1953. godine mladog stanovništva od 0 – 14 godine bilo je 29,0%; dok se taj broj u 2011. godini znatno smanjio i iznosio je 16,2%. U odnosu na stanovništvo ženskog spola koje je prethodno proučavano, u muškom stanovništvu srednje životne dobi došlo je do povećanja broja u 2011. godine u odnosu na 1953. godinu (2011. 69,5%; 1953. 65,0%). Razlika u popisanim godinama u brojki starog

muškog stanovništva nešto je manje, u odnosu na žensko stanovništvo, iako je u oba slučaja došlo do povećanje starog u ukupnoj brojci stanovnika (1953. 6,0%; 2011. 14,3%).

Tablica 5. Sastav stanovništva Hrvatske po dobi, 2001-2011.

Dobne skupine	Godina	
	2001 %	2011 %
0-4	5,37	4,96
5-9	5,62	4,77
10-14	6,09	5,49
15-19	6,76	5,70
20-24	6,91	6,11
25-29	6,66	6,75
30-34	7,69	6,87
35-39	7,18	6,64
40-44	7,55	6,70
45-49	7,55	7,18
50-54	6,78	7,48
55-59	5,20	7,28
60-64	5,93	6,37
65-69	5,73	4,71
70-74	4,61	4,96
75-79	3,11	4,10
80-84	1,29	2,52
85-89	0,70	1,11
90-94	0,23	0,25
95 i više	0,04	0,05
UKUPNO	100	100

Izvor: Nejašmić, I., Mišetić, R. (2004.): Buduće kretanje broja stanovnika Hrvatske: projekcija 2001.–2031.; Geografski odsjek PMF-a Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb (Preuzeto: 02. svibnja 2017.)

„Osim navedena dva pokazatelja stanja i predispozicije za daljnje demografsko starenje stanovništva Hrvatske, u teoriji je poznato da, ako se odnos između starog (60.godina i više) i mladog stanovništva (od 0. do 19. godina), ili indeks starosti, prijeđe granicu od 0,40 (ili 40%), govorimo o starom stanovništvu.“³⁴ U popisanom razdoblju 2011. u odnosu na popisanu godinu 2001. došlo je do vidljivog smanjenja udjela mladog stanovništva i značajnog povećanja starog stanovništva.

Prema popisu iz 2001. godine prosječna starost stanovništva Republike Hrvatske je iznosila 39,3 godina, dok se po popisu iz 2011. godine prosječna starost povećala na 41,7. Jedan od razloga kojeg možemo ubrojati u povećanje prosječne starosti stanovništva je i razina žena u fertilnoj dobi koja po zadnjem popisu stanovništva se smanjila na 972 948 stanovnika. Niska brojka fertiliteta dovodi do sve većeg smanjenja mlade populacije i dugotrajnog smanjenja nataliteta što rezultira povećanjem brojke starog stanovništva. Proces rasta starog stanovništva ostavlja gospodarske, socijalne i druge posljedice na zemlju. Povećanje javnih izdataka za zdravstvo i socijalnu skrb tek su neke od posljedica koje su utjecale na gospodarsku strukturu zemlje. Jedna od važnijih utjecaja na smanjenje radno sposobnog stanovništva i smanjenje ukupne brojke stanovništva imala su i demografska kretanja Hrvata, mladog stanovništva, njihovo iseljavanje u bolje stojeće zemlje nakon što je Republika Hrvatska postala članicom Europske Unije.

Demografsko starenje stanovništva i njihova demografska kretanja ukazuju na vidljivo smanjene radnog kontingenta kao osnovnog izvora radne snage. Radno sposobna dob u većini europskih zemalja je do 65 godina. S obzirom na tu starosnu granicu teško je očekivati da će doći do porasti stope zaposlenosti ukoliko ne dođe do značajnih reformi na području zakonske regulative tržišta rada i mirovinskog sustava. Smanjenje udjela radnog kontingenta i porasta broja umirovljeničke populacije imat će utjecaja na usporavanje gospodarskog rasta, odnosno na potrošnju, investicije i štednju. Koristeći se svime prethodno navedeno zaključivo je da starenje ukupnog stanovništva usporava stopu rasta stanovništva, smanjuje stopu rodosti, smanjuje migraciju stanovništva, utječe na starenje radnog

³⁴ Akrap, A.; Živić, D., (2001): Demografske odrednice i obilježja obiteljske strukture stanovništva Hrvatske, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, str. 640.

kontingenta, povećava opću stopu smrtnosti, te također ima utjecaja i na pogoršavanje sastava prema dobi i spolu.

4.4. Mehanička kretanja stanovništva Hrvatske

„Veliki utjecaj na povećanje demografskog starenja stanovništva imao je i utjecaj stalnog iseljavanja mladog hrvatskog stanovništva u zemlje inozemstva. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku u 2011. godini zabilježen je negativan migracijski saldo, što znači da je bilo više odseljenih iz zemlje nego doseljenih.

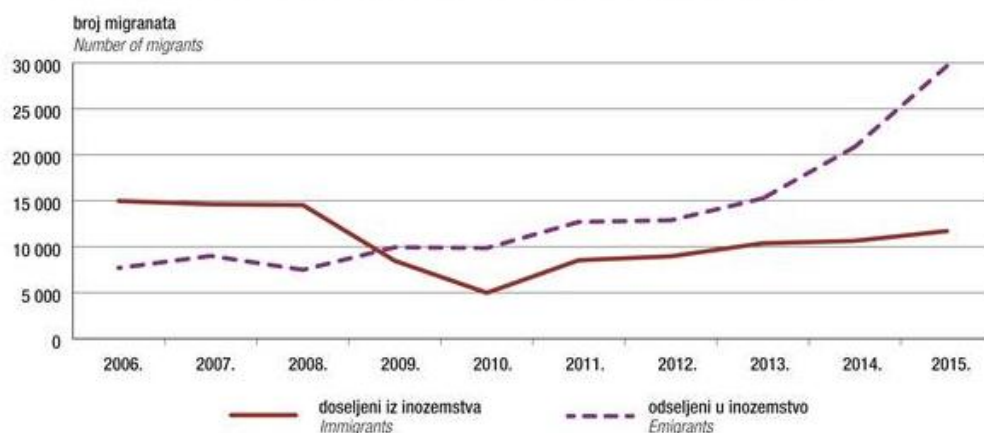
Depopulacija je postaja sve utjecajnije te danas može se govoriti o depopulaciji na razini države, a ne isključivo pojedinih županija i manje naseljenih područja. Jedan od ključnih razloga selidbe stanovnika je sve veća poteškoća pri pronalasku posla unutar granica Republike Hrvatske. Upravno nam je to stanovništvo neophodno za povećanje stope nataliteta. Daljnjim emigriranjem stanovnika izvan granica Republike Hrvatske gubi se ne samo potencijalna rana snaga, već i nastaju i dugoročni problemi sa stopom nataliteta.

Već je u početnom poglavlju migracija utvrđeno da se one dijele na vanjske i unutarnje migracije. Unutarnje migracije označavaju seljenje stanovništva iz nerazvijenih županije i područja na razvijena područja gdje im se omogućuje ostvarenje više mogućnosti. Velika razina unutarnjih migracija rezultat su neravnomjernog razvitka cijele zemlje. Pod vanjskim migracijama misli se na ono stanovništvo koje seli izvan granica države. Hrvatska je u popisanim razdobljima nakon Drugog svjetskog rata stalno bilježila negativan migracijski saldo. Više se ljudi iseljavalo iz Hrvatske u inozemstvo, nego što ih se iz inozemstva useljavalo u Hrvatsku. Taj dugi period negativnog migracijskog salda doveo je do situacije u kojoj se Republika Hrvatska danas nalazi, a to je niska stopa radno sposobnog stanovništva. Povećavanjem broja starog stanovništva i radno nesposobnog stanovništva, smanjena je stopa nataliteta jer se mlado stanovništvo iseljava zbog potrage za poslom. Sve navedene činjenice dovele su do smanjenja demografsko-

reprodukcijaskog potencijala zemlje. Zabilježeno je da se Hrvati najviše iseljavaju prema SAD-u i Njemačkoj.

Grafikon 7. Saldo migracije stanovništva Republike Hrvatske s inozemstvom od 2006. do 2015.

G-1. SALDO MIGRACIJE STANOVNIŠTVA REPUBLIKE HRVATSKE S INOZEMSTVOM OD 2006. DO 2015.
NET MIGRATION OF POPULATION OF REPUBLIC OF CROATIA WITH FOREIGN COUNTRIES, 2006 – 2015

Izvor: DZS, Migracija stanovništva Hrvatske u 2015. godini, Zagreb 2016. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/07-01-02_01_2016.htm (Preuzeto: 02. svibnja 2017.)

Iseljeno stanovništvo uglavnom je odlazilo zbog privremenog rada i migracije koja se naknadno pretvorila u trajnu migraciju. Prema podacima s DZS u 2012. je 12 877 stanovnika iselilo u inozemstvo, dok je broj doseljenog stanovništva te godine iznosio 8 959 osoba što je u konačnici rezultiralo negativnim migracijskim saldom. Prema podacima s DZS, 2015. godine ponovno je došlo do negativnog migracijskog salda, kad je zabilježena brojka od 29 651 stanovnika Hrvatske koji su se iselili u inozemstvo. Te iste godine prema podacima stoji da je u Hrvatsku iz inozemstva uselilo 11 706 stanovnika. U razdoblju od 2012. do 2015. godine zabilježen je veliki porast negativnog migracijskog salda, koji u 2015. godine iznosi -17 945 stanovnika. Prema prvim rezultatima s DZS u 2016. negativni migracijski saldo se nastavlja. Navedene godine je u Hrvatsku doselilo 13 985 stanovnika, dok se je njih čak 36 436 iselilo u inozemstvo. Zabilježenim rezultatima dolazi se do negativnog migracijskog salda od -22 451 stanovnika.

5. PROJEKCIJE DEMOGRAFSKIH PROMJENA

Projekcije demografskih promjena važna su podloga nositeljima društvene i gospodarske aktivnosti pri kreiranju makroekonomskih politika. Broj i sastav stanovništva prema različitim demografskim i socio gospodarskim obilježjima čini temeljnu odrednicu sadašnjeg i predvidivog društvenog, gospodarskog i u sklopu toga i budućega demografskog razvoja. „Predviđanje budućih demografskih promjena veoma je važno u uvjetima nisko-natalitetnog područja kakva je Hrvatska, gdje je sadašnji broj rođenja nedovoljan za obnavljanje stanovništva, u kojem je starenje stanovništva ocijenjeno kao veliki izazov socijalne politike, gdje imigracija ima ograničen utjecaj na usporavanje starenja stanovništva i demografski rast, u kojem bi sistem mjera i akcija društva morao biti prisilno sveobuhvatan s obzirom na mnogobrojne aspekte ljudskog života na koje se odnose demografske promjene.“³⁵

5.1. Projekcija stanovništva za razdoblje od 2011. do 2051. godine

Jedan od najvećih svjetskih stručnjaka o projekciji stanovništva N. Keyfitz ističe da je veća važnost u razumijevanju prošlosti, nego u predviđanju budućnosti. Migracija je općenito najteže predvidiva komponenta općeg kretanja stanovništva te kao takva ovisna je o svim političkim i gospodarskim kretanjima, koje su uzrok mnogobrojnih nepredvidivih promjena.

U 20. stoljeću Hrvatska ima zabilježen brz i prostorno nekontrolirani proces deagrarizacije³⁶ i deruralizacije³⁷ s naglom urbanizacijom, ali i nedovoljnom urbaniziranošću. Temeljno obilježje Hrvatske je veliki broj malih naselja, nedovoljno razvijeno gospodarstvo između zemljopisnih cjelina, što je rezultiralo demografskom neravnotežom. Upravo je zbog toga Hrvatska primorana provoditi redistributivnu

³⁵ Grizelj, M., Akrap, A., (2011.): Projekcija stanovništva Republike Hrvatske od 2010. do 2061.; Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske; Zagreb, str. 7.

³⁶ Deagrarizacija je pojam koji označava proces napuštanja poljoprivrede kao primarne djelatnosti te ujedno kao glavnog izvora prihoda.

³⁷ Deruralizacija je pojam koji označava napuštanje sela kao mjesta stanovanja.

populacijsku politiku. Urbanizacija je utjecala na neravnomjeran regionalan razvoj, te nejednakost između urbanih i ruralnih područja.

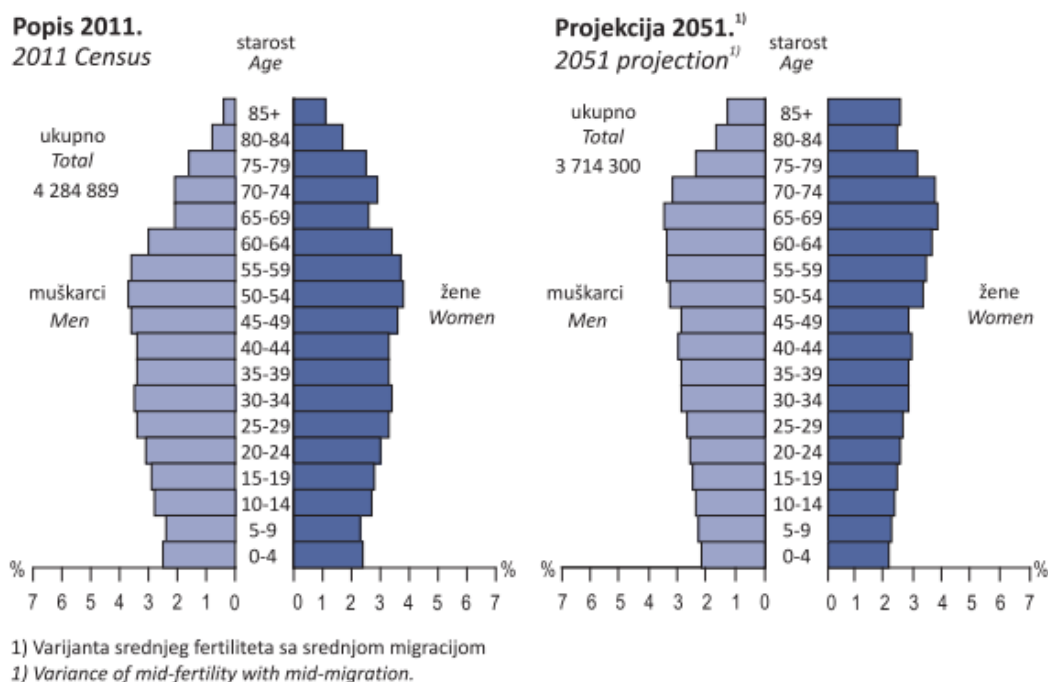
Tablica 6. Broj stanovnika Hrvatske prema velikim dobnim grupama 2011.-2051. godine

DOBNE GRUPE	BROJ STANOVNIKA					INDEKS 2051/2011=100,0
	2011.	2021.	2031.	2041.	2051.	
0-14 godina	652.428	600.622	527.491	464.412	420.669	64,48
15-64 godina	2.873.828	2.662.624	2.433.506	2.225.168	1.968.064	68,48
65+ godina	758.633	888.304	1.003.388	1.033.917	1.068.133	140,80
Ukupno	4.284.889	4.151.550	3.964.385	3.723.497	3.456.866	80,68
Struktura (u%)						
0-14 godina	15	14	13	12	12	
15-64 godina	67	64	61	60	57	
65+ godina	18	21	25	28	31	
Ukupno	100	100	100	100	100	

Izvor: Akrap, A., (2015.): Demografski slom Hrvatske do 2051.; Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, (Preuzeto: 02. svibnja 2017.)

Dobna skupina mladih (0-14 godina) smanjuje se do 2051. godine za 35,5%, te će tada mladih u odnosu na ukupnu brojku stanovništva biti tek 12%. Broj stanovnika koji čine radni kontingent (15-64 godine) također se smanjuje za 31,5%. Udio radnog kontingenta u ukupnoj brojci stanovništva 2051. procjenjuje se da će pasti na 57% s prijašnjih 67%. Broj starog stanovništva (65+ godina) porasti će i to za 40,8%, ujedno će doći i do porasta broja starog stanovništva u ukupnoj brojci stanovništva za 31%.

Grafikon 8. Stanovništvo prema dobu i spolu 2011. godine i projekciji 2051. godine

Izvor: DZS, Žene i muškarci u Hrvatskoj 2016. godine, Zagreb 2016, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2016.pdf (Preuzeto: 02. svibnja 2017.)

Prema podacima iz Grafikona 8. Stanovništvo prema dobu i spolu 2011. godine i projekciji 2051. godine vidljivo je smanjenje broja ukupnog stanovništva 2011. u odnosu na 2051. godinu. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine utvrđeno je 4 284 889 stanovnika, dok se procjenjuje da će 2051. brojka stanovnika biti 3 456 866. Do tog smanjenja u ukupnoj brojci stanovnika doći će prvenstveno zbog smanjenja mladog i radno sposobnog stanovništva, a istodobno će doći i do povećanja broja starog stanovništva. Grafikon koji se odnosi na projekciju do 2051. godine poprima oblika naopake piramide.

Tablica 7. Koeficijent mladosti i koeficijent starosti radnog kontingenta stanovništva Hrvatske u razdoblju 2010. – 2051. godine

	2010.	2021.	2031.	2041.	2051.	Indeks 2051/2011.
Koeficijent mladosti radnog kontingenta	145,2	135,4	125,4	122,4	132,0	90,9
Koeficijent starosti radnog kontingenta	68,8	73,9	79,7	81,7	75,7	110,0

Izvor: Wertheimer-Baletić, A ., (2005.): Demografski okvir radne snage u Hrvatskoj u prvoj polovici 21. stoljeća; Efgz Zagreb; Zagreb, (Preuzeto: 02. svibnja 2017.)

Koeficijent mladosti radnog kontingenta označuje omjer broja stanovnika koji se nalaze u mlađem dijelu radno sposobne dobi, to su osobe od 15 do 44 godine i broj osoba u starijem djelu, osobe u dobi između 45 do 64 godine. Koeficijent starosti radnog kontingenta predstavlja omjer u kojem su stavljeni stariji radni kontingenta, odnosno osobe u dobi od 46 do 64 godina i broj onih koji se nalaze u mlađem periodu radnog kontingenta, tj. osobe u dobi od 15 do 44 godine. Tablica 7. pokazuje nadalje da je u 2010. godini koeficijent mladosti radnog kontingenta iznosio 145,2 stanovnika starih 15-44 godine na 100 stanovnika u dobi 45-64 godina, a u 2051. godini on bi se smanjio na 132,0 (za 9,1 posto). Koeficijent starosti radnog kontingenta povećao bi se istovremeno sa 68,8 na 75,7 stanovnika starih 45-64 godine na 100 osoba starih 15-44 godine (za 10,0 posto).³⁸ Proces povećanja starosti radnog kontingenta i u ovom promatranom razdoblju od 2010. – 2051. nastavlja intenzivno rasti.

³⁸ Wertheimer-Baletić, A ., (2005.): Demografski okvir radne snage u Hrvatskoj u prvoj polovici 21. stoljeća; Efgz Zagreb; Zagreb, str. 36.

5.2. Projekcija stanovništva do 2100. godine

Prema podacima UN-a smatra se da će projekcija stanovništva u 2100. godini najviše pasti. Već je u prethodnim poglavljima navedeno da od popisa iz 1991. godine do sada dolazi do pada broja stanovnika u Republici Hrvatskoj. U projekcijama za 2031. i 2051. godini također je zabilježen daljnji pad ukupne brojke stanovnika. Za razdoblje od 2001. do 2031. godine brojka stanovnika smatra se da bi se trebala smanjiti za 17,1%, odnosno za 756 710 stanovnika. U projekciji za razdoblje od 2011. do 2051. godine također se smatra da će se nastaviti pad ukupne brojke stanovnika, pretpostavlja se da će 2051. u Republici Hrvatskoj biti 3 456 866 osoba. Prema zadnjoj UN-ovoj projekciji stanovništva do 2100. godine smatra se da će doći do najvećeg smanjenja stanovništva. Projekcija govori da će navedene godine u Republici Hrvatskoj biti svega 2 518 000 stanovnika što je gotovo 40% manje nego sada.

Najveći utjecaj za tako značajno smanjenje stanovnika u razdoblju do 2100. godine, kao i u svim prethodnim popisima od 1991. godine nadalje, ima veliki udio starog stanovništva u odnosu na mlado. Prema mišljenju demografa A. Akrapa daljnji negativni ekonomski trendovi mogli bi značajno ugroziti gospodarstvo u cjelini, a posebno mirovinsko i zdravstveno osiguranje. Smatra se da će do 2100. godine doći do još značajnijeg smanjenja radne snage zbog mnogobrojnog iseljavanja radno sposobnog stanovništva u neke stabilnije zemlje.

Demografi smatraju da bi veliki utjecaj na povoljniju brojku stanovništva mogao imati oporavak gospodarstva, veća fleksibilnost na tržištu rada, koje može dovesti do jednostavnije zapošljavanja, posebice mladih ljudi koji predstavljaju najveći potencijal upravo zbog velikog znanja koje imaju, potencijala za daljnje učenje i velike motiviranosti ka ostvarenju svih postavljenih ciljeva. Glavna zadaća bi bila zadržavanje upravo takve radne snage kako bi osigurala svoj gospodarski rast, ali i zadovoljstvo cjelokupnog stanovništva.

6. ZAKLJUČAK

Svi navedeni demografski procesi važni su za shvaćanje pokazatelja u kretanju stanovništva kroz povijest. Osim proučavanja onoga što se prije odvijalo, demografija je kao znanost nužna za detaljnija proučavanja svih koraka koji se planiraju u skorijoj i daljnjoj budućnosti poduzeti, a od velikog utjecaja će biti na sva daljnja demografska kretanja stanovništva. U ovom završnom radu proučavani su demografski procesi koji su se odvijali na teritoriju Republike Hrvatske i kao takvi imali su dubinske utjecaje na kontingent stanovništva kao i u krajnjem slučaju smanjenje u ukupnoj brojci stanovništva proučavanoj od prvih službenih popisa pa sve do 2100. godine.

Radna snaga stanovništva u Hrvatskoj također se kroz povijest naglo mijenja. Domovinski rat prvi je uzročnik iseljavanja stanovništva u povoljnije i stabilnije zemlje. Smatra se da je upravo to bio početni razlog zaustavljanja pozitivnih procesa u razvoju stanovništva Hrvatske. U sljedećim godinama nakon Domovinskog rata depopulacijski proces se nastavlja. Zbog nepovoljne ekonomske i političke slike Hrvatske, mlado i radno sposobno stanovništvo prisiljeno je seliti u druge dobrostojeće zemlje i njima nuditi cjelokupno svoje stečeno znanje i sposobnosti, te tako utjecati i dati svoj doprinos u razvoju ekonomskog stanja cijele države. Zbog sve većeg iseljavanja mladog stanovništva i potencijalne dobre radne snage, povećava se brojka starog stanovništva na taj način dolazi do smanjenja nataliteta i prirodnog prirasta. Povećana brojka starog stanovništva najznačajniji je proces koji se odvija u hrvatskome narodu, koji će se, iako dođe do bolje demografske slike, teško ispravi i trebat će proći dugi niz godina da se uspostavi povoljnija ravnoteža između radno ekonomske i umirovljeničke populacije. Osim nepovoljnog omjera između starog i radno sposobnog stanovništva, Hrvatsku obilježavaju negativni trendovi u svim reprodukcijским pokazateljima. Mlado stanovništvo se zbog nepovoljne ekonomske slike sve teže odlučuje osnovati obitelji, dolazi do smanjenja nataliteta. Loše demografske slike Hrvatske u najgorem slučaju dovesti će do pomanjkanja radne snage. Dugi niz godina će trebati proći ukoliko dođe do povoljnih situacija da se uspostavi navedena ravnoteža i da se poboljša cjelokupna ekonomska i društvena slike Republike Hrvatske. Može se zaključiti da svi navedeni negativni demografski

pokazatelji dovode do remećenja stabilnog i prirodnog razvoja stanovništva, te da imaju utjecaj na daljnji društveno-gospodarski razvoj zemlje.

Koliki utjecaj će imati depopulacijski procesi na cjelokupnu sliku Hrvatske vidljivo je u projekcijama stanovništva. Mnogi demografski analitičari procjenjuju da će do 2031. godine doći do pada u ukupnoj broji stanovništva Hrvatske. Blagi pad nastavit će se i u projekciji stanovništva rađenoj za 2051. godinu. Projekcija stanovništva Hrvatske koja je rađena za 2100. godinu zabilježila je najnepovoljnije rezultate. Naime, smatra se da će te godine u Hrvatskoj biti svega 2 518 000, što je skoro u pola manje nego što ih je zabilježeno zadnjim, službeno rađenim, popisom iz 2011. godine.

LITERATURA

Knjige:

Akrap A. (2003): Činitelji demografskih kretanja u Republici Hrvatskoj, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Znanstveno istraživački projekt, Zagreb

Đodan, Š., (2008): Raseljena Hrvatska-uzroci i posljedice, MEDITOR d.o.o. Zagreb, IROS d.o.o. Zagreb, Zagreb

Obadić, A., Tica, J., (2016): Gospodarstvo Hrvatske, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

Šterc, S., (2015): Geografski i demografski identitet, Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta, Zagreb

Wertheimer-Baletić, A., (1999.): Stanovništvo i razvoj, MATE, Zagreb

Članci:

Akrap, A., (2015.): Demografski slom Hrvatske do 2051.; Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

Akrap, A.; Živić, D., (2001): Demografske odrednice i obilježja obiteljske strukture stanovništva Hrvatske; Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

DZS, Migracija stanovništva Hrvatske u 2012. godini, Zagreb 2013.

EUROSTAT, Statistički podaci o stanovništvu na regionalnoj razini, 2016.

Grizelj, M., Akrap, A., (2011.): Projekcija stanovništva Republike Hrvatske od 2010. do 2061.; Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske; Zagreb

Nejašmić, I., Mišetić, R., (2004.): Buduće kretanje broja stanovnika Hrvatske: projekcija 2001.–2031.; Geografski odsjek PMF-a Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

Obadić, A., Smolić, Š., (2007): Analiza radnog kontingenta i ekonomska aktivnost stanovništva Hrvatske; Ekonomski fakultet-Zagreb, Zagreb

UN, World population prospect, Department of Economic and social affairs, 2017.

Wertheimer-Baletić A. (2005): Demografija Hrvatske – Aktualni demografski procesi, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

Wertheimer-Baletić, A., (2005.): Demografski okvir radne snage u Hrvatskoj u prvoj polovici 21. stoljeća; Efgz Zagreb; Zagreb

Internet stranice:

- 1.) Državni zavod za statistiku, Popis stanovništva, <https://www.dzs.hr/> (Pristupljeno: 02. svibnja 2017.)
- 2.) Eurostat, Statistički podaci na regionalnoj razini, http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Population_statistics_at_regional_level/hr, (Pristupljeno: 02. svibnja 2017.)
- 3.) Hrvatska matica iseljenika, <http://www.matis.hr/index.php/hr/2012-06-28-16-28-9/2012-06-28-16-29-36>, (Pristupljeno: 02. svibnja 2017.)
- 4.) United Nations, Department of Economic and Social Affairs, www.un.org/en/development/desa/population/, (Pristupljeno: 02. svibnja 2017.)

Zakoni:

Zakon o popisu stanovništva, kućanstva i stanova u Republici Hrvatskoj u 2001. g

Zakon o popisu stanovništva, kućanstva i stanova u Republici Hrvatskoj u 2011.

POPIS GRAFIKONA

1. Promjene broja stanovnika u državama članicama EU 2014. godine	20
2. Popis stanovništva iz 2001. i 2011. godine po dobu i spolu.....	25
3. Žensko stanovništvo staro 15 i više godina prema obrazovanju po popisima	30
4. Muško stanovništvo staro 15 i više godina prema obrazovanju po popisima.....	31
5. Stanovništvo prema dobu i spolu - žene.....	33
6. Stanovništvo prema dobu i spolu - muškarci	34
7. Saldo migracije stanovništva Republike Hrvatske s inozemstvom od 2006. do 2015.....	38
8. Stanovništvo prema dobu i spolu 2011. godine i projekciji 2051. godine.....	41

POPIS TABLICA

1. Stopa nataliteta po država članicama EU	18
2. Ukupan broj stanovnika od 1948. do 2011. godine.....	22
3. Popis stanovništva iz 2001. i 2011. godine po dobi i spolu.....	26
4. Kontingent stanovništva po popisu 2011. godine	29
5. Sastav stanovništva Hrvatske po dobi, 2001-2011.....	35
6. Broj stanovnika Hrvatske prema velikim dobnim grupama 2011.-2051. godine ...	40
7. Koeficijent mladosti i koeficijent starosti radnog kontingenta stanovništva Hrvatske u razdoblju 2010. – 2051. godine	42

SAŽETAK

Glavni cilj ovog rada je analizirati sve promjene u ukupnoj broji stanovnika u Republici Hrvatskoj. Na temelju navedenih podataka provedena je i projekcija stanovništva do 2100. godine. Kako bi se rad čim bolje shvatio, u prvom poglavlju objašnjeni su svi važni pojmovi vezani su popise stanovništva (migracija, tranzicija, demografija i sl), zatim se prelazi na detaljnu analizu popisa stanovništva 2001. i 2011. godine. Provela su se istraživanja u usporednim popisima vezana za popis po spolu, dobu, stupnju obrazovanja te radni kontingent. Na temelju prethodno dobivenih podataka o popisu stanovništva, proučavana je projekcija stanovništva do 2100. godine. Projekcija u završnom radu vezana je za razdoblje od 2011. do 2051. godine, čiji rezultati su uspoređeni s onom projekcijom koja je rađena do 2100. godine.

Ključne riječi: popis stanovništva, demografija, tranzicija, migracija, projekcija

ABSTRACT

The main aim of this work is to describe all changes in the total number of inhabitants in the Republic of Croatia. Population projection of the mentioned data was also carried out by population projection until 2100. In order to explain in more details to observe them, the terms and main characteristic are related to population censuses (migration, transition, demography and etc.), and then the main detailed analysis of the census 2001. and 2011. It was conducted in comparative lists related to the list by sex, age, degree of education and work quota based on the previously obtained census data, population projection was studied by 2100. The final work projection is related to the period from 2011. to 2051. , whose the result were compared with the projection that was made until 2100.

Key words: population census, demography, transition, migration, projection